

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XII. évfolyam 135. szám
2008. május

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívottan és hívatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti Bartók terembe

---

Gondolatok az örmény liturgiából

„A Szentháromság mind igaz tanúi,
kérjétek Istent, adjon békét nekünk,
kiket törvényszegők békétlensége sorvaszt.
Boldog ujjongva ünnepelhessük győzelmeteket...”

(Részlet *Narekaci Szent Gergely Szent Vardanról és fegyvertársairól* című énekéből. *Schiütz Ödön* fordítása.)

Szent Vardant és társait a Szentháromság bajnokainak nevezi az ének: a három isteni személy egységét pünkösöd után ünnepeljük. A pünkösöd eredetileg a sinai hegyi törvényadásra való emlékezés volt. Aki nem tartja meg a törvényt, az békétlenséget okoz. A szentek közbenjáróink lehetnek Istennél, hogy megmeneküljünk a békétlenségtől.

Dr. Sasvári László

Lapunk az interneten: új honlapunkon, a www.magyarormeny.hu
és a www.magy-orm.axelero.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Kabdebó Lóránt

Így kerek a világ

Mi sem lett volna egyszerűbb, mint hogyha az eredeti megjelenésekor, 2006. nyarán a Magyar Nemzet szombati Magazinjában olvasom a Major Anita és Margittai Gábor páros riportjait, interjúit a magukat magyaroknak valló törökországi falu lakóiról. De akkor valószínűleg érdeklődéssel csak átfutottam volna mindazokon a sorokon, amelyeket utóbb egy kevésbé ismert folyóirat, a dr. Issekutz Sarolta által életben tartott Erdélyi Örmény Gyökerek 2008-as januári számában találtam. Macarköy, Magyarfalu, ma már Gebiz, istenhátamögötti török falucska, ahol lakói ugyanúgy élnek, mint a havasok alji székelyek Erdélyben. Egy amerikai utas véletlenül rájuk bukkant, valaha hírt adott erről a budapesti Élet és Tudományban, egy nyugdíjas székely értelmiségi többezer kilométeres gyalogút után eljutott a megálmódott faluba a rendszerváltás után. Kapcsolatot teremtett székelyek és „magyar-törökök” között, székelykaput állítottak a falucska főterén a mecset és Atatürk szobra mellett. És ekkor érkezett oda a magyar páros, akik Törökországban ezúttal valahai magyar nyomokat kerestek. Nemrég cikk sorozatukra ugyanitt hívtam fel a figyelmet: akkor az örmény genocídium emlékeit keresték arra felé. Az a sorozat más hangulatot váltott ki. Mi közös a két sorozatban: nem világhírességű látványok után futottak, hanem gyaloglással is, autójukat veszélyeztető utak során elérhető emberi kapcsolatok nyomába kapcsolódtak.

Nem elfogultak, nyitottak minden elképzelhető kapcsolatteremtési lehetőségére. Embereket kerestek, akik „csak” élnek, de ezáltal segítik túlélni a világot veszélyeztető katasztrófákat. Évszázadokon át. Ezért szerettem meg azt az írást is, és ezért örültem meg ennek a sorozatnak is. Elkértem tőlük, hogy Honlapunkon is olvashassuk.

Témáját tekintve is megörültem a sorozatnak? Mert – bár én sem vagyok a magyarság és a magyar nyelv eredetének szakembere – számomra is élő probléma a finnugor és/vagy török eredet kérdése. Dékán koromban találtam a Miskolci Egyetemen egy fiatal finnugor-szakos leányzót, akit rá akartam beszélni, hogy álljon be a szegedi turkológus iskolába is tanulónak, ismerje meg mindkét kapcsolat lehetőségeit, érveit. Máig sajnálom, hogy ezt az esélyt elvesztettük. A pénzünket elvitte a Bokros-csomag, a leány finn férjének azóta szült két szép gyermeket, az én lelkesedésemet pedig elvitte egy lábon kihordott infarktus. Csak hiányérzetem maradt meg, hogy egy tudományos kutatási utat veszítettünk. A törvényhozók, amikor a kereteket nyesegetik, nem is tudják, milyen nemzetközi érdeklődésre számot tartható tanulmányoknak veszik el a lehetőségét.

Ezért örültem meg a magyar-örmények folyóiratában utánközölt írás-részletnek. A kapcsolatteremtés megtörtént, nem tudományos eredményről, de emberi vonzódásokról olvashatunk bennük. Most, amikor a Nyugat folyóirat centenáriumára emléke-

zünk, nem árt ha azt is tudjuk, Kelet Népe is vagyunk. Nem politikai értelemben, hanem az összetartozás, a híd-szerep megélése által. Bartók kutatásai, Németh László vonzalmi határozta meg ifjúságomat, és megöregedvén örülök, ha látok fiatalokat, akik klasszikusaink útján ismét elindulnak.

A rendszerváltáskor egy, a tartui egyetemen tartott konferencián elnökölve örömmel emlegettem, hogy most már három független, önálló finnugor állam létezik, és Tallinban első utam ahhoz a tv adótoronyhoz vezetett, amelynek képe bejárta valaha a világsajtót, oda nem en-

gedték be az észtek a szovjet különítményeseket, mondván, ha betörök az ajtót, elgázosítják az egész építményt. Én már a függetlenségének örvendő észti barátaim segítségével léptem át ezen a vasajtón. Békésen. Örülök a finnugor rokonságnak is. De szívesen figyelem a török barátság fejlődését is. Ne csak a százötven évre emlékezünk. A történelemnek lehetnek másfajta kapcsolatteremtési útjai is. Az elkért sorozat éppen erről beszél. Ezt akarom közreadni a mi olvasóinknak is. Mert így válhat kerekké a világ.

(Megjelent: Magyar-Hon-Lap – 2008 április)

Line Abrahamian

Utam a gyűlölettől a reményig

Az örmény népirtás őseim életét fenyegette: Hogyan éreznék hát a törökök iránt?

II. rész

Minden esztendőben április 24-én – népirtás emléknapján – örmények ezrei gyűlnek össze az ottawai török nagykövetség előtt.

– Ismerjék el a népirtást! – skandálja a tömeg.

Ötévesen magam is megfordultam ott. Értettem-e egyáltalán, miért küzdünk? Igen. Édesanyám huszonhét éven át dolgozott örmény óvodában, és minden esztendőben beszélt a gyerekeknek a genocídiumról.

Megkérdem tőle, nem kicsi-e egy öt-éves ahhoz, hogy ilyesmiről halljon.

– Korán beléjük kell plántálni – állítja –, különben nem úgy nőnek föl, hogy a vérükben van az ügyünkért folytatandó harc. Veled is ezt tettük.

– Szóval nem lennék igazán hű az örökségemhez, ha nem gyűlölném a törököket? – kérdezem.

– Igen – feleli habozás nélkül anyám.

– Tehát rendjén való dolog gyűlölni egy másik embert?

– Nem, akárkit nem, de azok után, amiket műveltek, hogyne gyűlölnéd a törököket?

– De hát igazságos-e, ha összemossuk a különböző nemzedékeket? – kockáztatom meg.

– Igazságos-e? – csattan föl. – Amikor lemészárolták az örményeket, ők talán különbséget tettek asszonyok, gyerekek, idősek között? A mai törökök pedig fikarcnyival sem jobbak, mert tagadják, hogy megtörtént.

Nézem *A bennem élő népirtás* című dokumentumfilmet, amelyben a harminckét éves kanadai-örmény Araz Artinian próbálja megérteni édesapját, aki megszállottan ápolja örökségét. A filmrendezőnő e célból személyes utazásra indul, amely visszavezeti az egész történet gyökereihez.

Az ötesztendő Vartan Hartunján az édesapja kezét szorongatta, amikor a török katonák örmények százait terelték egy templomba az Oszmán Birodalom déli részén fekvő Marasban. Egyszer csak vérfagyasztó kiáltozás hallatszott a közelből. Vartan kükücskált, és látta, hogy török katonák petróleumot locsolnak egy szomszédos templomra, majd fölgyújtják, nem törődve a benti férfiak, nők és gyermekek jajveszékével.

Egy asszony szaladt ki az égő épületből. Egy katona lelőtte. A tűz hamarosan elnémította a benti hangokat:

Sűrű füst gomolygott abban a templomban is, ahova Vartanékát terelték. A férfiak vadul próbálták oltani a lángokat – mindhiába. Golyók füttyültek a fejük felett – a török katonák tüzet nyitottak rájuk. Az örmények a földre vetették magukat, de a puskaropogás fölerősödött. Nem menekülhettek. Vartan apja könnyáztatta arccal bújt össze szeretteivel.

– Ne féljetek, drágáim – zokogta –, nemsokára mind együtt leszünk a mennyországban!

– Ezt sohasem felejttem el – emlékezik a 86 éves Vartan, és elcsuklik a hangja. A kamera forog tovább.

– Gyűlölöd a törököket? – kérdezi

a következő pillanatban Artinian. Feszülten figyelek, azt várom, hogy „Hát persze! Élve akartak elégetni bennünket!”

– Nem gyűlölöm a törököket – mondja az aggastyán. – A gyűlölet megmérgezi a saját lelkünket. Ha gyűlölünk egy törököt, azzal nem neki ártunk, hanem önmagunknak. A törököket azért bírálom, mert hivatalosan tagadják az örmény népirtást. Ezzel viszont ők ártanak maguknak, mert nem léphetnek azon civilizált nemzetek sorába, amelyek elismerik a múlt hibáit. Nem haragot érzek irántuk, hanem sajnálom őket. Az örményeknek meg kell tanulniuk, hogy vannak jó törökök, és sok örmény tanúsíthatja, hogy törökök segítettek az életben maradásukat. Ha nem törjük át a gyűlölet falát, sohasem oldódik meg a genocídium kérdése.

Nem akartam hinni a fülemnek. Hogyhogy ez a túlélő nem érez gyűlöletet, én pedig igen?

Amióta balul sikerült találkozásom a feleségével, munkatársam új török barátnőt szerzett nekem. Isztambulban született, 3 éve költözött Kanadába.

– Imádni fogod! – mondta kollégám. Ebben kételkedtem.

Fölhívtam az illetőt, aki azonnal a lakására invitált. Besétáljak az ellenség barlangjába?

Kopogásomra alacsony barna hajú, szívélyes mosolyú nő nyit ajtót.

– Fáradjon be! – nyújt barátságosan kezét.

A lakás bohémen meghitt hangulatú – leszámítva a nappaliban álló próbababát. A nő kuncogva magyarázza, hogy

gyakran felöltözteti, és már családtaggá vált.

Elnevetem magam. Egy töröknek humorérzéke is lehet? Aggodalmam elpárolog. Beszámolok neki az idejövetelemmel kapcsolatos fenntartásaimról, és megkérdem, nem ellenszenvesek-e neki az örmények.

A nő (aki előbb beleegyezett, hogy név szerint említsem, de aztán meggondolta magát) elmondja, hogy a szülei sosem nevelték gyűlölködésre, de az iskolában burkoltan jelen volt a gyűlölet. Ott nem is hallott a népirtásról; egyetlen tanár sem beszélt róla, a történelemlkönyvek szerint az első világháború alatt az örmények lázadoztak a függetlenségért, felkeltek az amúgy is megrendült Oszmán Birodalom ellen, és összefogtak az oroszokkal. Az oszmán-törökök ezért önvédelemből „áttelepítették” a rebellis örményeket.

Azt hiszem, rosszul hallok. Ha ki-telepítették a „rebellis” örményeket,

miért telepítettek ki asszonyokat és gyermekeket? Miért fosztották meg az örményeket az élelemtől és a víztől? Miért erőszakoltak meg kislányokat, gyilkoltak kisbabákat? Ha csupán áttelepítették őket, miért tűnt el az Oszmán Birodalomból az örmények zöme?

Végre sikerül megszólalnom.

– Mivel magyarázták azt, ami a halálménetekkel történt?

– Azt mondják, háború volt, ezt el kell fogadnunk. De azon eltöprengtem, miért kellene gyűlölnünk az örményeket. Ha a haláluk egy rettenetes háború rettenetes következménye volt, miért takargatjuk?

Az egyetlen Halit Berktaý török történész előadásain kapott választ.

– Akkor kezdett földerengeni bennem, hogy ez valójában népirtás volt – vallja be. – Hiszen a történelem nemcsak egyféleképpen értelmezhető. A nacionalista vezetők bűnbakot keresnek. Valójában a másik oldal, vagyis az oszmán-törökök voltak felelősek mindazért, aminek nem

lett volna szabad megtörténnie, de a kormány egyre azt hajtogatja, hogy az oszmán-törökök az elődeink, tehát hogyan vállalhatnánk közösséget gyilkosokkal?

– Mondták már magának örmények, hogy: „A maga ősei gyilkolták meg az őseimet”? – kérdezem.

– Nem, és ha ezt mondanák, nem tudom, mit felelnék. Ha valaki így utasít el engem, az végleg megakadályozza a párbeszédet.

Mint mondja, az a probléma, hogy a többség szerint a hajdani oszmán-törökök ugyanazok, mint a mai törökök.

– Ha ma találkozom egy örménnyel, legszívesebben elmagyaránám: semmi közöm az oszmán-törökökhöz és a genocídiumot tagadókhöz.

Alighanem csodálkozás és zavar tükröződik az arcomon, hogy léteznek ilyen törökök.

– Még nem jutott eszébe, hogy nem minden török rossz? Hogy talán akadhatnak köztük, akik elismerik a népirást? – kérdezi.

– Őszintén ... nem – válaszolom.

Elmondja, hogy többen is vannak ilyenek, mint hinném.

– Akkor miért nem hallatnak többet magukról? – firtatom hevesen.

– Aki Törökországban beszél erről, azt üldözik és börtönbe is kerülhet. Én azonban kötelességemnek érzem, hogy tegyek valamit Törökországban a kérdés napirendre tűzéséért.

Ám sok török fiatal semmit sem tud a népirásról.

– Mert csak azt a magyarázatot ismerik, ami a történelemlkönyvekben olvasható – mondja. – Ők a hibásak ezért? Talán igen, mert nem kíváncsiak minden véleményre, vakon elfogadják igazságként, amit mondanak nekik.

Órákig beszélgetünk a népirástól a pályánkon át a kapcsolatainkig szinte mindenről.

Búcsúzóul megjegyezte:

– Furcsa volt hallani, hogy minden törököt gyűlölsz. Ha olyan törökkel ismerkedsz meg, akit tulajdonképpen kedvelsz, akkor vajon felteszed magadnak a kérdést, hogy még mindig mindannyiukat gyűlölöd-e?

A „török” szótól ma is borsószik a hátam, de amikor kiléptem ennek a fiatal török nőnek a lakásából, őt nem gyűlöltem.

Benne többé nem azt a Manoug festményén megjelenő katonát láttam, aki kitépi a csecsemőt az anya karjából; bártnőt láttam benne.

Amikor utóbb közölte, hogy nem szerepelhet ebben a cikkben, elszorult a szívem. Őszintősen azt mondtam magamnak, „no igen, olyan, mint minden török”. Ám azután olvastam, hogy egy másik török értelmiségi nőt bíróság elé állítanak, mert könyvében utalást tett a népirásra. Hogyan ítélnék el egy egész nemzetet, ha egyes tagjai értünk harcolnak? Hogyan gyűlölhetek egy törököt, aki azt mondja, a népirás beismerésére törekszik – még ha csak lakása falai között is?

Még nem tudom azt mondani, hogy nem gyűlölöm általában a törököket. De nem akarok gyűlölködni. Nem akarom a gyermekeimet gyűlöletre nevelni. Ebben az erőszakos világban nem akarom azt hinni, hogy a vak gyűlölet a megoldás. Remélem, ez nem kevésbé örménynyé, hanem még inkább emberré tesz engem.

(Megjelent: *Reader's Digest* –
2007 április)
Vége

Udvarhelyi Éva Tessa

„Olyan vagyok, mint egy szivacs, magamba akarom szívni az információt”¹

4. rész

Isabella Manassarian (22 éves) Örményországból érkezett. 2006 szeptemberében jött Budapestre, hogy mesterdiplomát szerezzen politológiából a Közép-Európai Egyetem². Egy évig marad Magyarországon. Mielőtt Magyarországra jött, hét évig Egyiptomban élt. Mivel egész életét különböző nemzetközi közegekben élte, az identitás keresése fontos szerepet kapott az életében, egészen kisgyerekkora óta.

Az első hét nagyon nehéz volt itt, talán inkább az első tíz nap. Csak sírtam, sírtam és sírtam, folyamatosan hívtam a szüleimet és azt mondtam nekik: „Öszszepakolok és elmegyek innen, utálom ezt a helyet, ki nem állhatom, koszos, nem szeretem, az emberek nem beszélnek semmilyen nyelvet, nem barátságosak, nem akarnak segíteni, meg vagyok rémülve, hajléktalanok vannak a házam mellett, félek, nem tudom, mit csináljak.” Borzalmas volt. Aztán ezt abbahagytam. Miért panaszkodom? Mi bajom van? Ezelőtt Egyiptomban éltem, ami egy nagyon koszos ország, de nagyon biztonságos. Miért is panaszkodom itt valójában? Mi történhet velem? Semmi. Ha hiszed, hogy semmi rossz nem történhet veled, akkor valószínű, hogy nem is fog.

Megismerkedtem magyarokkal a CEU-n, de igazán nem járok össze magyarokkal. Valószínűleg ezért nem értem még mindig a mentalitást. Nem beszélem a nyelvet. Ez a gond. Örülnék, ha az ittlétem nem csak a CEU-ról szólna. De tanulnom kell, reggel be kell mennem az egyetemre, este 8-kor érek haza, amikor már holtfáradt vagyok. És még

akkor is kell tanulnom. Csak néhány óra jut alvásra. Szóval igazán csak a hétfégre van, és azt teljesen szabadon hagyom magamnak. Ilyenkor megyek emberek közé, elmegyek és csinálom valamit. Próbálok annyi magyarral kapcsolatba lépni, amennyivel lehetséges, de ez nem könnyű, mivel nem igazán ismerek magyarokat. Akiket az ELTÉ-ről³ ismerek, maguk is külföldiek.

Egy ilyen helyen, mint a CEU, ahol annyi különböző kultúra és különböző ember van, meg kell tanulnod kapcsolatokat építeni. A CEU a régióból, főleg a Balkánról és Kelet-Európából érkező külföldiek gyűjtőhelye. Van sok amerikai és kanadai, de főleg kelet-európaiak. Egyiptomban pedig alig találok kelet-európaiakkal. Én személyesen négyet ismertem ott, magamat is beleértve. Egyiptomban főleg arabok, amerikaiak és nyugat-európaiak voltak. Volt sok japán is, ami furcsa volt és érdekes. De itt abból a szempontból hasonló a helyzet, hogy ugyanolyan szocializációs folyamaton kell keresztülmenned. Ez egy más kultúra, az embereket nem a saját örmény szemszögedből kell nézni. Azt félre kell

tenni, és olyannak látni az embereket, amilyenek. Az emberek különbözőek, szóval nem ítélnél meg őket. Időt kell adni nekik. Nem tud mindenki hamar beilleszkedni egy nemzetközi közegbe. Az embereknek idő kell, hogy megnyíljanak. Idővel majd megérted, hogy ki miféle.

A szocializáció egy ilyen sokszínű környezetben sokkal felületesebb, mint a másfajta szocializáció. Amikor húsz emberrel mész szórakozni, akik tizenöt különböző országból jöttek, és mindegyikük erőteljesen ragaszkodik ahhoz, ahonnan jött, akkor nem várhatsz egy nagyon mély, személyes beszélgetést, szóval ez nagyon felszínes dolog. Mindenki tisztában van vele, hogy mindenki más, és senkinek nincsenek furcsa elvárásai a másikkal szemben. A szerbek például nem várják el tőled, hogy viselkedésedben és mentalitásodban nagyon szerb legyél. És én sem várnám el egy amerikaiától, hogy nagyon örmény legyen. Nem olyan nehéz ez, különösen, ha egyszer már keresztülmentél ilyesmin. De nehéz lehet azoknak, akik még soha nem csináltak ilyet. Sokan vannak, aki ragaszkodik a saját országukból jött emberekhez. Azoknak, akiknek nehéz folyamatosan külföldiekkel kapcsolatot építeni, a legjobb barátaik azok lesznek, akik velük egy országból jöttek. Én próbálok minél többet külföldiekkel lenni, hogy minél többet megtanuljak más népekről és kultúrákról. Mindig tanulsz valamit. Különösen egy interkulturális környezetben, ott folyamatos tanulási folyamaton mész keresztül. Persze örményekkel is sokat vagyok együtt, mert szeretek néha a saját nyelvemen beszélni.

Sokat tanulsz a különböző kultúrákról. Nem ültem volna le, hogy a hímezés jelentőségéről olvassak a palesztin kultúrában, de most, ha valaki két különböző hímezést rak elém, melyek közül az egyik sínai, a másik pedig palesztin, akkor meg tudom mondani, hogy melyik, melyik. És tisztában vagyok ennek a jelentőségével. Ez azért van, mert Egyiptomban a legjobb barátom egy palesztin lány volt. Mikor a CEU-ra jöttem, belekóstolhattam egy kicsit a volt Jugoszláviába, amire azelőtt nem volt lehetőségem. Nagyon érdekes megfigyelni, hogyan látják a szerbek a horvátokat vagy a bosnyákok a szerbeket. Ez nem olyasmi, amit az ember elolvas. Ez olyasvalami, amit megfigyelsz és megértesz, és levonod a saját következtetéseidet. Azonban egyértelmű, hogy az ilyesmit nem tanulja meg az ember máshol, csak egy nemzetközi közegben.

¹ Az interjú 2006. november 27-én készült.

² A Közép-Európai Egyetem (Central European University, rövidítése: CEU) az Amerikai Egyesült Államokban és a Magyar Köztársaságban akkreditált budapesti székhelyű felsőoktatási intézmény, amely posztgraduális képzést nyújt a társadalomtudományok, a bölcsészettudományok, a közgazdaságtudomány és a jogtudomány terén. Az intézmény kiemelten foglalkozik a társadalmi változások interdiszciplináris és összehasonlító kutatásával, a nyílt társadalmakba történő átmenet modelljeinek tanulmányozásával, valamint a nem nyugati fejlődési típust követő demokráciák elemzésével. Forrás: www.ceu.hu

³ Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem.

(Megjelent: *Vándorok kultúrák között*
Az interkulturális tanulásról külföldre készülő fiataloknak Budapest, 2007 c. könyvben)

Folytatjuk

Télutó Marosvásárhelyen

A későn érkező hely nélkül maradt a marosvásárhelyi Unitárius Egyházközség tanácstermében február 23-án az Örmény Esten, az Örmény-Magyar Kulturális Egyesület kéthavi rendezvényén. Közel százan jöttek el, Vásárhelyről és környékéről, Gyergyószentmiklósról és Erdővidékről, hogy meghallgassák a meghívott előadókat: *Keresztes Gyula* műépítész, aki *Marosvásárhely – régi épületei* címmel tartott előadást, és *Dr. Nagy Attila* orvost, aki *Ki ez a Petelei?* címmel a város magyar-örmény szülöttjéről emlékezett.

Keresztes Gyula, örmény származású Marosvásárhelyen élő nyugdíjas műépítész. A városnak és annak épített örökségét kitűnően ismerő szakszerű előadó a város kialakulását, a történelemben való megjelenését (közel 3000 évet igazol a fellelt régészeti anyag), elnevezésének változásait ismertette. Mátyás király 1482-ben kiadott kiváltságlevele az adófizetés alól felmentette a város lakóit, Bethlen nagyfejedelem körpécseletes Kiváltságlevele (1616) a várost Szabad Királyi város rangra emelte, állandósította elnevezését, amit mai napig is használunk, és címet is adott. Elsőként Ferences szerzetesrendiek

Bodó Ágnes, Petelei István közíró közvetlen leszármazottja, a dédunokahúg Marosvásárhelyen él

dr. Nagy Attila orvos megosztotta a hallgatósággal a Petelei-kutatás eredményeit

(1316-ban), majd a Domonkosok letelepedésével kezdődnek az egyházi jellegű építkezések (kolostor, templom, iskola). A reformáció felerősödésével a lakosság az új hit mellett döntött, 1571-ben az un. Nagytemplomban tartott országgyűlésen János Zsigmond jelenlétében kimondják a vallásszabadságot. A hitújítás után szétszéledt katolikus hitűek

Keresztes Gyula műépítész Marosvásárhely építési örökségét, a város kialakulását mutatta be

jelennek a városban. Az örmény katolikus vallású örmények fellendítik a város gazdasági életét, kiskereskedelemmel – kisiparral foglalkoznak, felépítik üzlet

és raktárhelységet biztosító nagyméretű lakóházaikat. Ilyenek a *Csiki, Kárnász, Hollbach, Kapdebo, Petelei, Gazzjágó* családok által épített épületek.

Érdeemes lett volna ezt az előadást nem csak egy Örmény Est keretében végighallgatni, hanem az illetékes szervek képviselői előtt, hátha sikerült volna felébreszteni bennük az igazi szépség iránti vágyat.

Dr. Nagy Attila orvos *Petelei*-kutatásának eredményeit osztotta meg a hallgatósággal megragadó előadásában. *Petelei István* közíró, a Transilvanizmus előfutára 1819-ben született gazdag örmény családban. Iskoláit Marosvásárhelyen és Kolozsváron végzi, Budapesten irodalmi-művészeti tanulmányokat folytat. Visszatér Kolozsvárra, újságírással foglalkozik, irodalmi szervező. *Kolozsvár* c. lapot indít, ennek szerkesztőgárdájában találjuk *Benedek Eleket*, megszólaltatja kortársának tudósait, *Brassy Sámuel*t, *Hermann*

A marosvásárhelyi Örmény Est hallgatói

Ottót, ismerteti az orosz és francia irodalom jeles alakjainak írásait. Megromló egészségi állapota miatt visszatér Vásárhelyre, házasságot köt *Korbuly Irmával*, a tehető bankár lányával. Házasságukból gyermek nem született. Anyagi jólétben, egészségileg meggyengülve, világtól elzárkózva él. Tárcanovellákat, karcolatokat ír, – ezekben finom iróniával, de nagy szeretettel, minden durvaság nélkül bírálja az úrhatnám vásárhelyi társaságot, az álhazafiságot.

Újjászervezi és vezeti 1890-ig a *Kemény Zsigmond Társaságot*, 1888-ban létrehozza az *Erdélyi Írók Társaságát* Kolozsváron, s a Transilvanizmus előfutáraként itt tömöríti a kortárs magyar írókat, megelőzve ez által a Helikon Irodalmi Társaságot.

Végző nyughelye a vásárhelyi r.k. temetőben van, sírfeliratán ez olvasható: „*Lelje fel ott túl mindazt az égi jót, amit itt lenn álmodott*”.

A Petelei emléket felidéző előadást az író közvetlen leszármazottja, a Marosvásárhelyen élő *Bodó Ágnes*, Petelei István dédunokahúga kerekítette ki. Egy gondosan kidolgozott családfa segítségével

ismertette a család szerteágazó rokoni szálait, és kitért az ősi családnévre, mely valószínű nem örmény eredetű. Letelepedési helyük 1770-től Petele község, Apaffy község volt, a fejedelem iránti hála és tisztelet jeleként vehették fel családnévként ősei.

Nagymamája, Erzsébet, Petelei Istvánhoz fűződő emlékeiből idézve fejezte be rövid felszólalását: „*nem volt felkapott író, mégis rajongtam érte, nem lehetett gyermeke, gyermeke lettem.*

(...) *A betűimádat, az olvasás művészetét tőle tanultam. Főzni is ő tanított, faragásai híresek voltak. Krisztusi egyszerűség élt benne, érzem simogató lány kezét a gyermek arcán, vagy ha egy kutya fülét cirógatta... Jó volt neked mesélni, mi öregek amúgy is csak a múltban élünk*” – fejezte be Erzsike néni.

Az Örmény Esten újból bebizonyosodott, hogy Marosvásárhely büszke és hálas lehet nem csak a régmúlt idők örmény nagyjaira és tetteikre, hanem a jelenben élőkre is, akik most kutatják a múltat és remélhetőleg biztosítják a jövőt is.

Az Örmény Esten újból bebizonyosodott, hogy Marosvásárhely büszke és hálas lehet nem csak a régmúlt idők örmény nagyjaira és tetteikre, hanem a jelenben élőkre is, akik most kutatják a múltat és remélhetőleg biztosítják a jövőt is.

Szász Ávéd Rózsa
egyesületi jegyző

Aldott Pünkösdi
Ünnepet kívánunk!

Köszönetnyilvánítás

Hálásan köszönjük *Fallenbüchl Zoltánné sz. Czárán Marianna* 100 000 Ft-os adományát, amellyel egyesületünk működéséhez, az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek kiadásához járult hozzá.

Hálásan köszönjük a névtelenséget kérők adományait is ugyanezen célból, valamint a Füzetek kiadásának támogatói felajánlásait.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Bálintné Kovács Júlia

Adatok magyarláposi örménymagyarokról

22. rész

Mint már legutóbb jeleztem, a következő részletek elsőszámú szerzője új „munkatársunk” Moldován Lajos. Jómagam esetleg hozzáfűzhetek egyet-mást saját kutatásaimból, vagy egyéb forrásokból. Tehát szeretettel üdvözölve új munkatársunkat, kezdjük!

Moldován Lajos:

A magyarláposi Moldovánok

Nagyapámnak *Moldován Jánosnak* (1826-1901) születési és származási helyét nem ismerem. Szászrégenben, vagy annak környékén volt fűszer és szeszecskes kereskedése. Egyik borbeszerzési útján került kapcsolatba Szászlekcencén a Kovács családdal, és annak leányával, Juliánával (1842-?) akit rövidesen feleségül vesz.

Már mint a Kovács család tagja megy Magyarláposra piacot keresni apósa borának, ahol a keresett piacot meg is találja, és így rövidesen feleségével Láposra költöznek, házat vásárolnak, ami 3 helyiségből áll: egy kis üzlethelyiség, egy szoba és egy konyha. Ebben a házban nyitja meg első üzletét. Fűszer- és vaskereskedését.

Pár év múlva megvásárolja a kis ház melletti telket, ahol megépíti a nagy családi házat, 4 szoba, konyha és egy üzlethelyiség. A teljes lakterületet alapincézték a Lekencéről érkező bor tárolására. A telken építtetett egy gabonarakartárt is.

Még kis házban megszületik az első gyermek, *Moldován Tivadar* (1866-1944), a következő gyermekek már az új házban születnek sorban: József, Ferenc, János az apám, Anna és Péter.

Tivadar apja nyomdokaiba lép, kereskedő lesz, majd később átveszi apjától az üzletet.

Feleségül veszi Papp Annát, egyetlen fiúk születik, ifj. *Moldován Tivadar* (Dadi).

A második fiú *József* (1873-1956) Kereskedelmi Akadémiát végez Kolozsváron, pár évig ott is dolgozik egyik bankban. Megnősül, feleségül veszi krasznai Szabó Vilmát. Négy gyermekük születik: Vilma, József, Margit (Gili) és Marianna. Hitel Bankot alapít „Magyarlápos és vidéke” névvel, aminek fő részvényese és igazgatója lesz.

A harmadik fiú *Ferenc* (1877-1950) Budapesten végzi a Kereskedelmi Akadémiát, és M. Kir. Nemzeti Bankban kap állást. Pár év múlva Pécsre helyezik igazgatói minőségben, később, mint pécsi bankár a Központi Nemzeti Bank Főtanácsosi címet is megkapja. Nyugdíjazásáig, 1946-ig Pécsen él, majd Egerre megy hűgához.

A negyedik fiú, *János* (1881-1952) az apám Besztercén szerez kereskedősegédi képesítést, innen Kolozsvárra megy, ahol egy Gámentzi nevű örmény kereskedőnél kap állást, mint segéd. Némi tőkét összegyűjtve hazatér Magyarláposra, és itt nyitja meg fűszer és gyarmatáru kereskedését, amit később kibővíti egy 20. századi „Expresszóvá”, ahol már asztalok, székek szolgálják a kedves vevő és fogyasztó kényelmét. Itt már rövid italt, törökkávét, teát, sőt „Fogarasi Desszertet” is lehet fogyasztani.

Hamarosan megnősül, feleségül veszi Dr. Bogdán Elek elvált feleségét, kinek leánykori neve Baritz Oktavia. Felesége édesapja ma-

gyartanár volt Naszódon, nagybátyja pedig neves egyénisége a román kultúrának, Gheorghe Baritiu néven választják meg a Román Tudományos Akadémia elnökévé.

A házasság rövid ideig tart. Apám az elsők között kap behívt 1914-ben a világháború kitörésekor. Az üzletet Oktávi néni (ahogy a családban nevezték) vezeti rövid ideig, amíg meg nem betegszik. Ferenc, apám bátyja végig járja vele a Monarchia valamennyi szanatóriumát, de a beteg 1917 elején meghal.

Apám csak 1918 elején tér haza a háborúból, itthon, mint megbízhatatlan személyt

3 hónapra internálják Brassóba, József bátyjával együtt.

Hazatérése után apám újra indítaná az üzletet, de hitel kéne hozzá. Egyik jó- ismerőséhez fordul hitelért, az erzsébetbányai Babula Lajoshoz, akitől kap is kedvezményes kamatra hitelt, azzal a megjegyzéssel, hogy „Ha majd újra nősülsz, a hozományodból megadod!”

1920-ban apám újránősül, elveszi Babula Lajos lányát, a 18 évvel fiatalabb Ilonkát, az anyámat.

Először nagyapám üzletében segít, majd a falu alsó végén házat épít és üzletet és korcsmát nyit. A házasságot követő első évben megszületik az első gyermek János, őt követi Ilona, majd én követem Lajos, és 10 év múlva engem követ László öcsém.

Nagyapám ötödik gyermeke *Anna* (1883–1977). Nagynéném későn ment férjhez Dr. Bárdi Károlyhoz, de a házasság rövid ideig tartott a férj kicsa-

A MOLDOVÁN CSALÁD

A KÉP A SZÁZAD FORDULÓN KÉSZÜLT

A CSALÁD ALAPÍTÓ 1. MOLDOVÁN JÁNOS,
2. BÁTJUKA (NAGYAPÁM BÁTJÁJA.)

AZ ITOĐOK: 3. MOLDOVÁN TIVADAR
4. TIVADAR FELESÉGE
5. MOLDOVÁN JÁNOS
6. MOLDOVÁN PÉTER
7. MOLDOVÁN ANNA
8. JÓZSEF FELESÉGE
9. MOLDOVÁN JÓZSEF
10. MOLDOVÁN FERENC.

pongó életvitele miatt.

A hatodik gyermek *Péter* (1886–1900) 14 éves korában meghalt.

A nagy Moldován családból már alig vagyunk azok, akik a Moldován nevet viseljük.

A második generációból már csak én élek a 81 évemmel, fiam Németországban él családjával, 53 éves, egy leánygyermeke van, Eszter, valamint János bátyám leánya *Moldován Györgyi* Nagybányán.

A fiam az utolsó Moldován nevet viselő férfi, vele végleg megszűnik a magyarláposi örmény eredetű Moldován családnév.

Folytatjuk

Dr. Kegyes Csaba

Szamosújvári március 15-i emlékek

2. rész

Szamosújváron a II. határőr (naszódi) ezredből kiesebb (250–350 gyalogost) csapatot állomásoztattak, Jancelek 411 243 darab Kossuth bankót szedettek össze és azt október 18-án Kolozsvárra vitték elégetésre 1849 október 18-án. Az ám, még a bankóktól is félték, a felbőszített románok vérengzéseit elfelejtették.

Az 1852 erdélyi körútján a győztes császár Ferenc József, Désről jövet Szamosújváron meglátogatta, a huszár laktanyát, a börtönt és a várost, itt szállt meg október 2-án, honnan Kolozsvárra utazott.

A város és lakóinak viselt dolgairól az 1848–1849 években, és még kevesebb a behódolásról. Néha-néha az öreg Ferenc Jóskáról szóltak a történetek, elfelejtve a forradalom vérbefojtását. Legtöbbször a vértanúkról és a hírnévre szert tett Czetz Jánosról beszéltek.

Hosszas keresés után találtam utalást arra, hogy a széki nemzetőrököt vezető Szócs Ninust, elfogták és több évi börtönre ítélték. Adler Szeverint várfogságra ítélték.

Azon gondolkoztam, hogy miért voltam Cintonson? Keresgélve egy csodálatos történetre bukkantam. Sok mindent megmagyaráz az Urban vezette 1848–49-as harcokról, a románságról.

A gyergyóalfalvi Lőrincz Mihály naplója.

1998 őszén Böjte Veronika csíkszeredai tanítónő bőrbe kötött, dísztelen, nyolcadréttű kéziratos könyvecskét hozott a Múzeumba. Tulajdonosa egy gyergyói idős asszony, Szopos Mária, akinek Vaczek Mária volt a

leánykori neve. A kéziratos kis könyvben a szerző neve sehol sem tűnik fel. Az emlékirat, a napló jobbára két eseményhez kapcsolódó adatokat tartalmaz. A két történeti eseménysorozat a szabadságharc, valamint az olaszországi magyar légió története. Az 1848-as évhez fűződő emlékeit a naplóról az átélt események után, talán évekkel később jegyezhetette le, míg a magyar légióhoz kapcsolódókat, akkor melegében, gyakran órányi pontossággal vetette papírra.

1847. június 24-én iskoláit valahol befejezve, abbahagyva, a 14 éves fiú Erdélybe indult, és pedig Csekelakára, Herczeg János udvarába. Az ottani gazdatiszt, Gál József, amikor hazalátogatott Alfaluba, kérte a fiú szüleitől, hogy egy félévre engedjék mellé, majd valami urasághoz beteszni kenyérbe. Ez a terv nem sikerült. A fiú 1848 szeptemberéig Csekelakán időzött, amikor, amint írja, a románság fellázadt a magyar nemesség ellen. A helyi magyar nemzetőrség parancsnoka Gál József volt, reá a románok igen haragudtak az alakulatot, bevonták Nagyenyedre.

Gál, megtudva, hogy a románok az udvarházat meg akarják támadni, a naplóróval befogatott két lovat, a saját részére pedig egyet felnyergeltetett. Már úton voltak, amikor Lándor falunál elhaladtak, észlelték, hogy tömérdek nép kapával, kaszával, villával, cséplővel, ki pedig fegyverrel rohanni kezdett utánuk, közöttük csekelakiak is. A gazdatiszt bátorította őt, aki most kocsi volt: „ne félj, csak hajts!”. De a sebes haj-

tás miatt az oldalúton a szekeriük felborult. A kis kocsis leugrott, és „a szekér farkánál” húzódtott meg.

A szekéren vele menekülő két asszony szaladni kezdett. Az románok rájuk rohantak, és ütni kezdték, míg az román asszonyok kezekből ki nem vették az asszonyokat. Gál József látva, hogy az üldözők eléje kerültek, kardot rántott és „az oláhokon keresztül szaladt”, vagyis átvágta magát a támadók sorain. A szekereket a fegyveres nép menten kirabolta, A naplóíró egy csekelaki magyar paraszt ragadta meg, és fogta vallatóra. Az érdekelte, hogy a tisztartó hova tette a fegyvereket. Ekkor egy másik lázadó cséphadarróval, úgy fejbe vágta, hogy elesett. A földön fejtében is kapott a fejére vagy három ütést. Lóháton velük menekült egy bárófiú is, akit a parasztlak megszúrkáltak. A veretést és kínzást követően kettejükét szekérra rakták, majd visszavitték Csekelakára.

Másnap huszonkét román kísérete mellett irányították őket Balázsfalvára. Amikor Fancsal nevű falun haladtak át, a helybeliek kétszer is megtámadták a legénykéket, hogy megöljék. A kísézőik azzal az indokkal mentették, hogy parancsra viszik Balázsfalvára. Ott a tanácsházban zajlott le a kihallgatásuk, majd írást adtak nekik, és visszavitték őket Csekelakára. Visszaújtjukon, Fancsalon, megint megtámadták őket. Egy román pap szabadította meg a fiúkat a haláltól. Megérkezve, az udvarházban egyetlen lelket, cselédet sem találtak. Sebeiket borsepróplinkával lemosták, így gyógyították magukat. Harmadnap a bárófiú eltávozott az udvarból.

Három hét elteltével Cintos mellé gyülekezni kezdtek a románok. Az udvarban nem érezte biztonságban magát, félt, rettegett.

Falubeli román jó ismerőse tanácsára ő is kiment a cintosi lágerebe, a románok táborába, ahol keze alá adtak két lovat szekerektől, állítottak melléje két románt felvigyázónak, hogy el ne szökjön.

Az románokkal átköltöztünk Bogátra, onnét elszaladtak volt a magyarok. Innen Gerendkeresztúrra mentek. Ott látta azokat a szörnyű, tragikus jeleneteket, ahogyan a románok öldösködtek a magyarokat. El volt bűjva a a magyarság a szőlőbe, megkerítették, mint a vadász a nyulat, úgy hajkurászták. Kit megfoghattak, kezét-lábát eltörték, aztán lőtték le. Itt láttam ártatlan kis gyermekeket lánzsával felvenni, és tovább vetni.

Három hét múlva a tábor Kolozs mellé települt át. Ez, az osztrák császári parancsnokság utasítására történhetett. A táborozók innen Zsibónak vették útjukat. Ott már három falu volt tűzben. Szurduk szomszédságában Zsibónál összecsaptak a magyarokkal, de a csata nem tartott sokáig, mert amint megszólaltak az ágyúk, a románok megfutottak. Nehéz volt a vesztesek sorsa, mert a Szurduk és Turbuca közötti szőlő alá menekült lázadókat hideg eső és hó áztatta, az időjárás mind jobban megkeserítette az életüket.

A táborozók kukoricalisztet és edényeket szereztek. Puliszkát akartak főzni. De a puliszkavíz meg sem melegedett, máris elhangzott: „Íme Kéntesi! Jön Kéntesi!” A naplóíró ekkor Zsibó felől tizenkét Kosuth-huszárt látott közeledni. A táborozók számára megint csak nem született siker, bár háromszor is rohamra indították őket. A „Kéntesi” szóval az önkénteseket, a Kosuth-huszárokat jelölték a román lázadókat.

Azon az éjszakán, sűrű havazásban menetelva, a Kolozsvár melletti Zsukon tábo-

roztak le. Harmadik nap látták, ahogyan Urban alezredes, csapatostól vonul át Zsukon. A mi emberünknek és társainak, mint írja, vele kellett menniük. Besztercére húzódtak, de a magyar huszárok mindig a sarkukban voltak.

Újév napján Bem serege elől menekülve, a Keleti-Kárpátokon keltek át. Ezen az úton hősiünknek mindkét sarka lefagyott. A naplólíró forradalma, háborúja ezzel be is fejeződött. Bukovinában, beállt inasnak, mesterséget tanulni. Itt telt az ideje 1851 végéig, ekkor mesterével összekülönbözött. Emiatt innen kerekét oldott, Gura Humorului-ra, majd Rădăuți-ra gyalogolt, ahol elment a kalaposhoz, akit ismert. A kalapos beárulta, hogy szökní akar, le is tartóztatták. Azonban egy tisztviselő, aki kihallgatta, mivel tudott németül, szabadon bocsátotta a szökevényt. 1852 elején Erdélybe indult, Besztercén, Szászrégenben, majd Libánfalván volt egy-egy állomáshelye. Libánfalváról a havason át Remetére kísérték, s innen jutott haza Alfaluba.

Mintegy hat év múltán nem csoda, ha az édesapja nem ismerte meg. Otthon kellett maradnia, mivel apja betegeskedett, s így mesterségét nem folytathatta. 1853–1854-ben szolgálatban állott. A földmérő mérnök mellett tolmács volt. Arról, hogy hol és kinek a földjeit mérték, a naplólíró nem szól. 1855–1858 között megint csak otthon gazdálkodott. 1858. március 19-én Alfaluból Moldvába indult. Édesapja elkísérte Románig, ahol 14 napot dolgozott. Innen Bákónak vette az útját, ahol 3 napot töltött a rokonánál, majd Törökhídja felé indult. Június végén Bârladra érkezett. Egy sikertelen vállalkozás után beállt napszámosnak egy német emberhez, kaszálni. Ebben az időben

az ottani kalapos azzal biztatta, hogy nála akad munka.

A kalaposnál 1859 szeptemberéig dolgozott. Nyolc aranya bánta meg, ugyanis a kalapos meglépett a pénzzel. E helyen az 1858-tól naplószerűen vezetett írás megszakad, mert néhány lap hiányzik a kéziratok könyvecskéből. A megszakítást követően a bejegyzések pontosabbak, naplószerűbbek.

15. Március: egész Emigráció a katolikus templomban megjelent, az 1848 15-dik Márciust megünnepelni. 16-án Galacon, hajóra szálltak, majd Tulceanál, mellett horgonyt vetettek. 19-én Várnához érkeztek, ahol Ulászló királyunk elesett, Hunyadi János pedig megverettetett. Nemsokára elérték Konstantinápolyt, a török fővárost.

A Boszporusz-szoros olyan szépnak tűnt neki, hogy a paradicsomban képzelné magát az ember. A török fővárosban a Cindus nevű hajóra szálltak át. Többen is meglátogatták ekkor őket, köztük Karacsai Sándor ezredes is. A Dardanellákat elhagyva, az Égei-tenger apróbb-nagyobb szigetei mellett hajóztak el. Március 22-én Athén kikötőjében vetettek horgonyt, 24-én szemük elé tűnt Calabriai félsziget, ahonnan Garibaldi megtámadta Nápolyt.

Március 26-án elérték a híres Nápolyt. Ott vonatra szálltak és 2-3 óra alatt eljutottak Nolába, ahol a magyarok zenekarral fogadták őket. Voltak közülük, akik barátokra találtak. Újabb esemény a táborban: Április 9-én a Bakaiak mintegy 112-en megérkeztek. Több megjegyzést itt nem tesz. Ezek székellyföldi önkéntesek lehettek, akik a moldvai Bákó városában gyülekeztek, hogy Olaszországba vigyék őket.

Figyelmessi alezredes 1861. április 24-én, majd Schreder ezredes tudomásukra hoz-

za: a magyarokat el akarták adni, felesketni piemonti katonának. Május 9-én Türr István tábornok átadta a légiót Ihász alezredesnek. A hősiüket a 4. századba osztották be. 1861. július 10-én „Monte Falcone-ban megütköztek a burbonokkal. Azok, akikkel együtt üldözték a nápolyi Bourbonok katonáit, a piemontiak és a nemzeti gárda, amikor a légióbeliek sapkáján felismerték a magyar címet, kiabálni kezdtek: a mi magyarjaink, a mi magyarjaink!. A piemontiakkal és a nemzeti gárdával behatoltak a faluba, ott azokat a házakat, amelyekben korábban a Bourbon-tisztek laktak, felgyújtották. Július 11-én Piaban a foglyok közül hármat föbelőttek. A nagy meleg miatt a légiósok közül többen is kórházba kerültek.

Magyarjaink 1861 őszén a bourbonokat hajkurászva, a környező hegyekben, hegyi falvakban portyáztak. Az egyik település „olyan kősziklán fekszik, hogy az ember a maga erejéből alig tud kimászni rája.

1862. február 16-án a légió tagjait a tüzérrel együtt Nocera-ba parancsolták. Március 8-án a naplóíró unalmában ellátogat Pompejibe megtekinteni a régiek építőművészetét, majd felsorolja, mi mindent látott a romvárosban.

1862. május 15-én Türr István tábornok a magyar légiósok tudomására hozta, hogy aki nem óhajt tovább szolgálni, azt elbocsátják. A parancsnokság azonban meglepve tapasztalja, hogy a legénység javarésze el akarja hagyni a légiót. Tudomásukra hozták, hogy nem szállítják őket Amerikába, akik pedig kilépnek a légióból, azok Olaszországban nem maradhatnak, Franciaország és Svájc nem fogad magyar emigránsokat, Románia és Törökország kiszolgáltatja őket az osztrákoknak.

Az elégedetlenkedők egy csoportját hárón Genovába szállították, ahol bebörtönözték, majd Szardínia szigetére, Cagliari-ba vitték őket. Hősiünk, több társával, akik nem akartak katonaként szolgálni a légióban, sem pedig a „gaz tisztekkel találkozni”, a szigeten maradtak. 1862. október 27-én megérkezett naplóíróknak az engedélye, hogy hazamehet. Október 29-én indult Genovába. Onnan vonaton utazott Nagykanizsáig. November 10-én az apostolok lovain Gyergyóba indult, ahová november 30-án érkezett meg.

1863-ban emberünk beszerezte a szükséges szerszámokat, és kalapos mestersége folytatásához látott, de 1864-ben, amikor édesapja váratlanul bement Moldvába, ő pedig házépítésbe kezdett, mestersége folytatásáról újból le kellett mondania. Az 1864-es év „sok nyomor, baj, pereskedés között telt el”. Ekkor bánta meg, hogy miért „kalibárdizott” mivel emiatt egészen szerencsétlen lett – vonja le a következtetést az eddigi névtelen naplóíró.

A Lukács Lajos közölte olaszországi magyar légió listáján 40 csíkszéki férfi neve szerepel. Közöttük a csíkszentgyörgyi. Ez nem a véletlen játéka, Gál Sándor szülőhelye a falu. Egyetlen gyergyóalfalvi magyar légióst tartanak nyilván. A neve Lőrincz Mihály. Születési éve 1833 Foglalkozása: kalapos. Ő tehát a kéziratos könyv szerzője.

Ebben a kis könyvben a szerző sehol nem beszél Garibaldi csíki hívéről, támogatójáról, Gál Sándorról. Gál Sándornak az olaszországi magyar légió létrehozásában játszott szerepét és annak újraértékelését sürgeti az a tavaly előkerült olasz nyelvű könyv is, amely a Biografia di Alessandro Gál címet viseli. Vége

Örmény remény a Márai Szalonban

Budán a *Márai Szalonnak* helyet adó házasságkötő terem minden hónap utolsó keddjén zsúfolásig megtelik vendégekkel. Olyankor a szerencsés polgárok *Gábor Júliával* és *Szigethy Gáborral* találkozhatnak. Meghívásukra mutatkozott be az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület.

Böjtös Jenőné Opra Györgyi

Február 26-án a már kora délután be-szerelt technika profi hangzást biztosított nemcsak a teremben, hanem a vele szemközti teremben is. A rendszer biztosította az előadás élő közvetítését és az estet záró Erzsébetvárosi Búcsú című film vetítését is. Gondos előkészítést követően az érkező vendégek megtekinthették az örmény történelem és kultúra tárgyi emlékeit: egy Urartu-i pán-tos faragott követ Krisztus előtt 2000-ből, egy csontból faragott sakkfigurát, két szépen-mívesen megmunkált ezüst fülbevalót (az örmény ötvösművészet remekét); egy fekete obszidián szikla

Várady Mária, dr. Issekutz Sarolta az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, a Fővárosi Örmény Önkormányzat elnöke, Böjtös Jenőné Opra Györgyi, Szabó László duduk művész, Lusine Hakopján énekesnő, és az est háziasszonya Gábor Júlia

töredékét, valamint egy XVI. századi örmény keresztes-követ Bákóból, erdélyi őseink előző hazájából.

A rangos esemény házigazdájának kérdéseire válaszolt *Dr. Issekutz Sarolta* elnök asszony, aki bámulatba ejtő történelmi, vallási, néprajzi ismereteket adott át. Az oldott, népszerű és szellemes formába öntött előadás méltán ragadta meg a közönség figyelmét, szimpátiáját.

A hallgatóság döbbenetesen ismerte fel a két nép sorsa közti hasonlóságot. Versválogatásom az Örmény Genocídiumra fokozottan hívta fel a figyelmet. *Gevork Emin, Avetik Iszahakján, Nareki Szent Gergely* versei *Weöres Sándor, Rab Zsuzsa* fordításában ilyen mély hatást még sosem váltottak ki, bár sokszor mondtam örmény és magyar közönség előtt. A versek egyetlen fájdalmas sikolyát követte *Szabó László* dudukjátéka. Az ismeretlen szép hangú duduk meghódította a magyar füleket is, ezért a nézők kívánságára a szünetben ráadást is adott a művész.

Az örmények bor kultusza jeléül *Vesztergombi József* borász kitűnő ka-

Szabó László duduk művész

Várady Mária színművész

darkával vendégelte meg a Márai Szalon népes táborát, és a Fortuna Étterem vezetője különleges örmény „falatkával” (dolmával, töltött almával) idézte az örmény ízek, fűszerek különlegességét.

A több mint 330 éve az erdélyi Erzsébetvárosban élő örményekről szóló filmet nézhetette meg az, aki befért a zsúfolásig megtelt terembe. Csak az alkotók, *Ifj. Opra Vilmos* operatőr és *Bójtösné Opra Györgyi* alig jutottak be, ahol a nézők tapssal köszönhették meg az érdekes, hiánypótló, kiváló alkotást.

Ezen az estén jó volt örménynek lenni, mert a közönség szeretete övezte kis csapatunkat, akik vállaltuk kisebbségi kultúránk terjesztését.

Várady Mária
a Budavári Örmény
Önkormányzat elnöke

Mály József (1860-1901) az első nagybányai és az első impresszionista ígéretű festőművésznünk

Nagynénémnél gyakran megnéztem egy festő piros sipkás önarcképét, akiről azt mondták: *Mály József*, nagyapám rokona. Jó festő lehetett, mert egyszer, amikor kiállítást szerveztek, megkeresték a családot, és kölcsön kérték a képeit. Később megtaláltam nevét családfánkon, így megtudtam, nagyapám unokatestvére volt. Tudom, jegyzik a művészeti lexikonban is.

Az évek közben teltek. A véletlen úgy hozta, hogy megismertem *Gulyás Gizella* újvidéki művészettörténészt, aki több évtizedes kutatómunka után 2007-ben részletes tanulmányt, könyvet írt *Mály József élete és művészete (1860–1901)* címmel. Így táruult fel számunkra a Malý család egyik megemlékezésre méltó tagjának sorsa, valamint az ismert festőhöz, *Hollósy Simonhoz* – aki anyai ágon szintén Malý leszármazott volt – fűződő meleg rokoni kapcsolata.

Mály József, aki – mint mondják – előnévként használta a „Jolbey” nevet és István (nagyapám) unokatestvérek voltak, Hollósy Simon pedig édesanyja: *Mály Anna* révén nagybátyjuk.

Mály József 1860. március 2-án született Zomborban, az akkori Bács-Bodrog vármegye megyeszékhelyén. Atyja a szamosújvári magyar-örmény eredetű, szarvasi születésű Malý József megyei esküdt, édesanyja pedig a zombori *Lippay Adalberta*. Gyermekkorát Zomborban töltötte, majd édesapja halála után Temesvárra került, ahol nagybátyja, Malý István királyi curiai bíró, törvényszéki elnök nevelte hat évig. Malý István nagyapámat is segítette tanulmányaiban (jogot tanult). Középiszkoláit Zomborban végezte, ahol korán jelentkező betegsége miatt azt meg kellett szakítania. Először a megyeházán írkokoskodott, majd katonai pályára lépett, később szülői örökségén a zombori határban birtokot vásárolt. 1886-ban feleségül vette a gádori születésű garamszeghy *Géczy Katalint*. Három év elteltével birtokát eladni kényszerült, Versecre költözött, járásbíróvági írkokként talált megélhetést. Ekkor már egy helyi szerb lapban rajzai jelentek

meg. M. József művészi hajlamai már tanulókorában megmutatkoztak. Később, gazdálkodóként is legszívesebben rajzolásal töltötte szabadidejét. Újságrajzai keltették fel *Pavle Jovanovic* szerb festőművész figyelmét, aki további művészi munkára biztatta. Tőle kapta az első instrukciókat, mert addig teljesen ösztönösen alkotott. Akkoriban már vásárolt tőle a helyi műértő közönség. 1893 tavaszán, 33 évesen állását felmondta, feleségével Münchenbe utazott, ahol Hollósi Simon díjtalanul tanította magániskolájában. Mestere nagy szeretettel, önzetlenül támogatta és pártfogolta unokaöccsét, de segítette a már említett Malý István nagybátyja, valamint anyai unokabátyjai *Koczkár Zsigmond* királyi közjegyző, országgyűlési képviselő és *Pribill Ernő* megyei főügyész is.

Mály későn indult a művészpályán, de hátrányát hamar behozta. 1893 őszén sikeresen felvételizett a müncheni Képzőművészeti Akadémián. Gyors és sikeres művészeti fejlődését mutatja Hollósy és Gysis professzor saját kezűleg írt bizonyítványa. Ezekkel kedvezően pályázott Zomborban a város Falcione-féle évi 600 forintos ösztöndíjára, amely lehetővé tette, hogy beiratkozzon a budapesti Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Rajztanárképző gyakorlati festészeti osztályába. *Lotz Károly* tanítványa volt négy éven át, és máig megmaradt a Lotz által kiállított bizonyítvány is.

Mály élete nem volt könnyű. A tanulás mellett el kellett tartania családját, ekkor már megszületett *Zsófia* lánya is. Tanult, és nagy művészi tervekkel dédelgetve magában szorgalmasan küldözte haza festményeit. Mindeközben a festőtársadalom közkedvelt és megbecsült tagja volt. A kor gyakori betegsége, a tüdőbaj sajnos egyre jobban és egyre többször kínozza. Emiatt kénytelen volt hazatáznai Zomborba.

1896. március 14-én rendes tagként felveszik a Nemzeti Szalonba, ahol hátralévő rövid életében egyszer sem állított ki, csupán halála után rendezték meg gyűjteményes kiállítását. Ez lehetett az a

kiállítás, amelyre gyermekkori homályos emlékem utalt.

1896 tavaszán Hollósi Simon Nagybányára telepítette müncheni festőiskoláját.

A nagybányai festőiskola új irányt hozott a festészetbe. Szakítottak a hagyományos „akadémikus” vonallal, a természetet tekintették a művészet egyedüli forrásának, keresték a fények és a színek harmóniáját. A fiatalok Simi bácsija átfogó látásmódra és impresszionista kifejezésre oktatott. A meleg, baráti légkörű, minden kötöttséget nélkülöző, szabad és demokratikus iskolának gyorsan jó híre kelt a világban és itthon is.

Május 7-én, a második odatelepülő csoporttal megérkezett Mály József is, ahová családja rövidesen követte. Hollósival felújította rokoni és baráti kapcsolatát. Rajongásig szerette a hegyes-völgyes várost, a gyönyörű nagybányai tájat, élvezte a friss, tiszta levegőt. Itt pihente ki eddigi életének fáradalmait, gyógyította beteg tüdejét. A festőkolónia és a város befogadta, igaz barátokra lelt. A kedvező körülmények fokozott alkotó munkára készítették. Kb. két évet töltött Nagybányán, ahonnan rövid időre ismét Lotznál találjuk, majd *Eisenhut Ferenc* meghívását elfogadva annak a milleneumi díszfelvonulást ábrázoló körképén dolgozott.

1897-ben ma már felderíthetetlen okból Hollósi és Mály között komoly nézeteltérésre került sor, ami az addig két jó rokon teljes szakításához vezetett. Erről levéltöredékek maradtak fenn épp úgy, mint korábbi bensőséges hangú leveleikből is néhány. Ez az év alkotói tekintetben nagyon sikeres és termékeny volt. A festő 1897/98 telét Nagybányán töltötte, ekkor festhette keresett téli képeit. Ígéretes és mozgalmas időszak következett. A Múcsarnok Tavaszi Nemzetközi Tárlatán mutatott be képet, folytatta körkép-munkáját. A kiállításon nagy figyelmet keltett, még a király is megtekintette festményét, a sajtó is megemlékezett róla.

Mály komolyan foglakozott a végleges nagybányai letelepüléssel, hiszen itt éltek jó barátai, vonzódott a hegyvidéki tájhoz, ami nem csak lelkét üdítette fel, de jót tett beteg testének is. Művei nép-

szerűek voltak, nem hiányoztak a megrendelések sem.

Az 1898-as tavaszi kiállítás kapcsán, amikor ismét ösztöndíj után talpalt, Budapesten nagyon megfázott. A budapesti levegő egyébként is mindig nagyon megviselte. Súlyos beteg állapotában kénytelen volt sokat dolgozni, hiszen a megélhetés megkövetelte ezt. Szép terve a letelepedést illetően sajnos nem valósulhatott meg, mert újabb ösztöndíjhoz nem jutott. Kénytelen volt családjával visszaköltözni Zomborba, ahol halálig maradt. Itt a tengersík dél-alföldi tájat festette, amíg csak maradék erejéből futotta. Az első volt, ki az addig unalmasnak tartott alföldi táj szépségeit mutatta meg.

Amikor második kislánya, *Ernesztin* született 1899-ben, majd a következő évben már annyira beteg volt, hogy egyre kevesebbet tudott festeni.

Életében utójára 1900-ban vett részt a Múcsarnok Tavaszi Kiállításán a Gombosi tájrészlet című olajfestményével. Ez az év a teljes összeomláshoz vezetett. Letört, munkakedvét és önbizalmát elveszítette, a testi-lelki szenvedésektől gyötörtön tengette napjait. Egy utolsó fénysugárként érte dr. *Jánossy Béla* budapesti műgyűjtő levele, melyben képeket kért tőle.

A súlyosan beteg festőművész klimatikus gyógykezelésére segélyért folyamodott *Wlassics* miniszterhez, de a támogatás későn érkezett.

1901. március 13-án, 41 éves korában elhunyt Mály József.

Mály ígéretes tehetség volt, de pusztító betegsége és korai halála megakadályozta művészetének teljes kibontakozását. Ennek ellenére méltán lehetünk rá büszkéek, mert tanuló és alkotóévei ugyan mindössze 7 évet tettek ki, de ez idő alatt rengeteget dolgozott és maradandót alkotott. Sajnos csak kevés műve hollétéről tudunk. Egy tájképét a Magyar Nemzeti Galéria, két kisebb tájképét a Zombori Városi Múzeum őrzi. Néhány olajképe, rajza a leszármazottak birtokában van, a többi ismeretlen helyen lappang.

Milyen szép is lenne, ha valami csoda folytán rájuk bukkanhatnánk!

Leányfalu, 2008. március

Árváné Pataki Ilona

Örmény kultúra hete 2008

Képes beszámolók a rendezvénysorozatról

Mosolygó emberek érkeztek a Magyarok Házába, amely tizenhárom éve a Fővárosi Örmény Klub színhelye. Minden hónap harmadik csütörtök délutánja, így az áprilisi is fontos az erdélyi örmény gyökereiket őrzők számára. Ezúttal is szűknek bizonyult a Bartók terem, sokan jöttek, hiszen az idén is hívták őket az Örmény Kultúra Hétenek megnyitójára. A hivatalos megnyitó előtt sikeres sajtótájékoztatót tartott *dr. Issekutz Sarolta*, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, a Fővárosi Örmény Önkormányzat, és a II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnök-asszonya. A Duna tévé híradója, a TV2 készített felvételt, számos rádiós szerkesztő, valamint az MTI és más írott sajtó munkatársa is ellátogatott a rendezvényre. A megnyitón részt vett *Dr. Ashot Hovakimian* fővédnök, az Örmény Köztársaság nagykövete is. Az idén az Örmény Kultúra Hete nevét meghazudtolva kilenc napig tartott, mivel számosan jelentkeztek a rendezvényre.

ÖRMÉNY KULTÚRA HETE
2008 április 17 - 25.

MEGHÍVÓ

● Április 17. Csütörtök	● Április 18. Péntek	● Április 19. Szombat
● Április 20. Vasárnap	● Április 21. Hétfő	● Április 22. Kedd
● Április 23. Szerda	● Április 24. Csütörtök	● Április 25. Péntek

A megnyitón köszöntötte az elnök-asszony a díszvendégeket, a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Kórus tíz tagját, a Kolozsvárról, Csíkszeredáról, Erzsébetvárosból, Marosvásárhelyről és más erdélyi városokból, valamint Budapestről érkezett küldötteket is, és a fővédnökök közül jelenlévő *Dr. Ashot*

Hovakimiant, az Örmény Köztársaság nagykövetét. Köszönetet mondott *Dr. Kállai Ernőnek*, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosának távollétében is, hogy elvállalta a kulturális hét fővédnökségét. Köszönetet mondott a Magyarok Világszövetségének, a Magyarok Házának, hogy a

Örmény kultúra hete 2008

rendezvénysorozathoz a termet ingyen biztosította, valamint a rendezvényekhez segítséget nyújtó valamennyi munkatársnak. Megköszönte azoknak a magánszemélyeknek az adományait, akik a rendezvénysorozat sikeréhez nagy összegű adományokat ajánlottak fel. Köszönetet mondott a Fővárosi Közgyűlés Elnöki Hivatalának is a pénzügyi támogatásért, valamint a kiemelt támogatóknak, a Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzatnak.

Az örmény gyökerű képzőművészek 1996-ban, 1998-ban és legutóbb 2000-

A megnyitó közönsége a Magyarok Házában, a Bartók teremben

Dr. Benedek Katalin művészettörténész megnyitja az Örmény gyökerű képzőművészek tárlatát

ben mutatták be alkotásaikat kiállításon. Az Örmény Kultúra Hete 2008-as megnyitójára újra sikerült rangos festőket, grafikusművészeket meghívni. A Bartók teremben *Bocsák Krisztina, Fábíán Gyöngyvér, Gajzágó Donáta, Gopcsa Paula, Gross Arnold, Gyulai Líviusz, Jankovics Marcell és Losonczy Lilla* képeiben gyönyörködhettünk. A kiállító művészeket és alkotásaikat *Dr. Benedek Katalin* művészettörténész méltatta. A megnyitón közreműködött *Vikol Kálmán* és *Román Henriett*, a XVI. kerületi *Rácz Aladár Zeneiskola* zenetanárai, valamint *Heim Kristóf*, aki *Dávid Csaba* és *Lászlóffy Aladár* verseit mondta el. A tárlat május 15-éig látogatható.

A megnyitón *Dr. Ashot Hovakimian*, az Örmény Köztársaság nagykövete örményül köszöntötte az anyaország-

Örmény kultúra hete 2008

Heim Kristóf szavataival emelte az est hangulatát, elől baloldalt az egyik kiállító, Fábíán Gyöngyvér festőművész

től elszakadt erdélyi örménység leszámazottjait. A „reméli, eljön az idő, amikor érteni fogják egymást tolmács nélkül is” mondata utáni közbeszólás: „akkor tanuljon meg minél hamarabb magyarul” nagy derűtséget váltott ki. A nagykövet úr kiemelte, hogy ennek a kulturális hétnak külön színezetet ad az Örmény Genocídium 93. évfordulója. Noha az erdélyiek a saját bőrükön nem tapasztalták a genocídium szenvedéseit, de úgy látja, hogy ez a közösség szívében viseli az anyaországi örmények sorsát. Őszintén reméli, hogy Örményország nem csupán egy földrajzi

hely az erdélyi örmények számára, hanem óhaza.

Dr. Issekutz Sarolta megköszönte a nagykövet úrnak, hogy elvállalta a kulturális hét fővédnökségét, és átadta szerény ajándékát, Dr. Puskás Attila: Az erdélyi örmények nyomában c. könyvét.

Az Örmény Kultúra Hete rendezvény-sorozat első napjának zárásaként még egy kiállítást nyitott meg

dr. Issekutz Sarolta: „A XX. század első

A zongoránál Román Henriett zene tanár, valamint a kiállításon személyesen is megjelent festőművészek: Bocsa Krisztina, Gopcsa Paula és Fábíán Gyöngyvér

Örmény kultúra hete 2008

Vikol Kálmán zenetanár

népi táncok és népi énekgyűjtemények kiállítását, amely a jereváni Genocídium Múzeum kiállítási anyaga. Ezen anyag felhasználásával szerkesztette az elnök asszony 2007-ben *Nikolaj Hovhanniszján: Az Örmény Genocídium* c. könyvét. A döbbenetes fotók és statisztikák, dokumentumok hitelesen mutatják be a törökországi örmények ellen elkövetett népirtás különböző módozatait. Április 24-én a világ összes örménység megemlékezik, gyertyát gyújt az 1915. április 24-én kezdődött és 1922-ig zajló örmény népirtás két és fél-

millió áldozatának emlékére. Az évfordulón a pesti Duna-parton, a Petőfi téren koszorúzással emlékeznek évek óta az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület. A fotókiállítás megnyitóján közreműködött *Kátainé Szilvai Ingrid* énekművész, aki örmény népdalokat énekelt, *Heim Kristóf* pedig Sahaziz Szempad és Lászlóffy Aladár verseit szavalta el. A fotókiállítás május 15-ig tekinthető meg a Magyarok Házában.

A magyar fővárosban, az Orlay utca 6. szám alatti örmény katolikus templomban április 20-án vasárnap délután örmény katolikus gyászmisével emlékeztek az Örmény Genocídium áldozataira, valamint Kádár Dániel apátplébános halálának éppen huszadik évfordulójára. Az örmény misét *Fülöp Ákos* atya celebrálta,

A XX. század első népirtása – fotókiállítást megnyitja dr. Issekutz Sarolta elnök, az Örmény Kultúra Hete rendezvényt sorozat főrendezője

Örmény kultúra hete 2008

ddiakónusként közreműködött *Zsigmond Benedek* armenológus. A gyászmisén a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Kórus énekelte a saragánokat. A mise után az Örmény Katolikus Templom és Plébánia építésének dokumentumai kiállítást nyitotta meg *Wertán Zsoltné*, az örmény katolikus gondnokság tagja. A kiállítás megtekintése után a plébánia

gyönyörű tanácstermében megrendezett agapén *Dr. Keszy Harmath Péterné* által készített örmény finomságokat fogyasztotta el a vendégsereg.

Az Örmény Kultúra Hete rendezvénysorozatra a korai lapzárta miatt következő számunkban visszatérünk.

Béres L. Attila

Örmény filmnap a II. kerületben

Tizenketten tudtak gyalog eljutni a II. ker. Polgármesteri Hivatal Házasságkötő termébe április 18-án, csütörtök reggel 9 órára a BKV sztrájk miatt. Volt, aki jó 30 perces menetelés után érkezett.

Dr. Láng Zsolt polgármester nyitotta meg a rendezvényt, aki örömét fejezte ki, hogy a kerületben lakók számára örmény játék és dokumentumfilmeket mutattunk be. Az örmény történelem a kultúra sarokköveinek említése után elmondta, hogy az Örmény Genocídium megtörténtéről minél többször kell beszélni, mert sokan még mindig nem hallottak róla. A II. ker. a köz-eljövőben testvérvárosi kapcsolatot létesít egy török településsel, ahol találkozó, tárgyalások során véleményt nyilváníthatnak azok, akiknek az 1915-ös örmény népirtás elismerése feltétlenül szükséges az EU tagállamai sorába igyekvő török állam részéről. Ameddig ez nem történik meg, addig nincs megbékélés.

A három „menetben” levetített filmek nagy elismerést váltottak ki. Az Örmény

Dr. Láng Zsolt polgármester megnyitja a II. kerületi filmnapot

Genocídium dokumentumfilm megrázó képsorai után kis szünetet tartottak, így lelkileg regenerálódhatott a nézőközönség. *Kali Kinga* rendezte a *Hájr Méhr* dokumentumfilmet, amely a gyergyói örményekről szól. A film humora megnevettette a résztvevőket, különösen

Örmény kultúra hete 2008

a gyergyói örmény katolikus kórus tagjait, akik délután csatlakoztak a programhoz. A filmet megtekintette *Koltai Gábor* filmrendező is, aki egyébként az Örmény Genocídium c. dokumentumfilm kedvéért és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület tevékenysége iránti nagyrabecsülése és elismerése okán vett részt a filmnapon.

Az *ifj. Opra Vilmos* Az Erzsébetvárosi örmény búcsú Erdélyben című dokumentumfilmje a 2007-es Nagyboldogasszony napi búcsúra ellátogató *Dr. Opra Vilmos* (96) és családja zarándoklatát mutatja be az ősi fészekbe. A film főszereplője felkereste a helyszíneket, ahol szüleivel élt fiatalkorában, felelevenítve a múltat gyermekei, unokái számára.

A *Pandzsuni*, a *jótevő* című játékfilm (95', 1993, örmény nyelv, magyar felirat)

– F. Otjan 1909-ben kiadott szatirikus regényéből – *Arman Manarjan* rendező és *Arman Mericsjan* operatőr munkáját dicséri. A film sok humorral és maró gúnnyal, érdekes képi megfogalmazásban mutatja be, kevéssel az Örmény Köztársaság kikiáltását követően, a nem is oly régi (?) múltat. A kommunizmus kísértete az örmény hegyi falvakba téved *Pandzsuni* elvtárs személyében. Egy év sem telik el, és *Pandzsuni* már bőven arathatja munkája gyümölcsét: a korábban békés, patriarchális faluban fellángol az osztálygyűlölet, tombol a kisajátítás,

A rendező *Kali Kinga* forgatott a gyergyószentmiklósi templomkertben is

elszabadul a nők „emancipálódása”, s mindennek következtében fellángol a nemzetiségek közötti háborúskodás, féktelen garázdálkodással, templomok kifosztásával, a vallás megsértésével társul. A nézők kellően átéreztek a számunkra is felejthetetlen múltat.

A négy filmet egész nap, non stop vetítették, a végére már majdnem telt házzal. Közben beszélgetős, szendvicses szünetekkel, amelyen az Örmény Kultúra Hete további kínálata került terítékre.

Dr. Issekutz Sarolta

Örmény kultúra hete 2008

HÁJR MÉHR

Kali Kinga dokumentumfilmje a gyergyószentmiklósi magyar-örményekről

A 38 perces dokumentumfilm a gyergyószentmiklósi magyar-örmények példáján keresztül mutatja be azt a maradék kis örmény világot, amely Erdélyben mind a mai napig fellelhető – melyről azonban kevesen tudnak.

I. Apafi Mihály fejedelem 1672-ben telepítette le a menedéket kérő örmény kereskedőcsaládokat, akik előbb Gyergyószentmiklós kereskedelmét lendítették fel, de később újabb virágzó örmény központokat hoztak létre:

Szamosújvár, Erzsébetváros és Csíkszépvíz városokat.

A Hájr Méhr csupán a mai helyzetet illusztrálja: az egykori örmény telepek leszármazottjai miként élik meg örménységüket, mit birtokolnak őseik hagyományából. Interjúkkal járja körül a manapság magukat olykor még örménynek nevező magyarok jellegzetes identitását. Mert Gyergyószentmiklóson az örmények, ahogyan ők fogalmaz-

nak, „hét közben magyarok, hét végén, a templomban örmények”. A film azt a tudást tükrözi, amely által ez a kis, igen képlékeny határokkal rendelkező csoport megéli örménységét. Az identitásteremtésben a legnagyobb szerep az egyházra és a gasztronómiára hárul manapság.

A film bemutatja a Vörös Köpenyegesek rítusát, mely egykori örmény világi, céhes szokásból mára már az örmény katolikus liturgiába ágyazódott be, és csupán Gyergyószentmiklóson maradt fenn, az alkalmankénti identitásmegújítást szolgálva a nagyobb ünnepekkor.

Párhuzamos képsorokon a népszerű örmény fűszerféle, a hurut tradicionális

elkészítése is nyomon követhető – melyet a környékbeli székelyek is átvették gasztronómiai szokásként.

A magyar-örmények évszázadok óta nem beszélnek már az örmény nyelvet, anyanyelvük a magyar, de Gyergyószentmiklóson minden magyar-örmény tudja, Hájr Méhr annyit jelent magyarul: Miatyánk.

A vörösköpenyegesek Kali Kinga filmjéből

Örmény kultúra hete 2008

„335 éve Magyarhonban”

Az EÖGYKE által, vagy társrendezésében megrendezett 5. konferenciáról

A konferencia szervezői: Bálintné Kovács Júlia, az Arménia Örmény-magyar Baráti Társaság elnöke, dr. Issekutz Sarolta, a Fővárosi Örmény Önkormányzat elnöke, Szenttamásy Katalin, a Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke

A Ferencvárosi Művelődési Központ konferencia termében április 19-én megtartották az erdélyi örmény közösségek 5. konferenciáját, „335 éve Magyarhonban” címmel.

A konferenciát dr. Issekutz Sarolta az Örmény Kultúra Hete főrendezője nyitotta meg, a rendezvényt Bálintné Kovács Júlia, a Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnök-asszonya vezette. A meghívott előadóktól rendkí-

vül izgalmas előadások hangzottak el.

Gyorsjelentés a több évre visszanyúló hagyományos, immár 5. konferenciáról, ahol ezúttal:

Magyari Sáska Zsolt (Gyergyószentmiklós): Örmény vonatkozású munkák és kutatások Gyergyószentmiklóson,

Lázár Mária (Gyergyószentmiklós): Gyergyószentmiklói örmények az értelmetlen I. világháborúban – Lázár

Gyula I. világháborús naplója alapján, *Szentpétery István* (Csíkszereda): 10 éves a Csíkkörzeti Magyar-Örmény Közösség

A konferencia résztvevőinek csoportja

Örmény kultúra hete 2008

Szentháromság Alapítványa,

Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár): Örmény-magyarok Mátyás király városából, kincses Kolozsvárról és környékéről, a reneszánsz év jegyében,

Ajtony Zsuzsa (Csíkszereda): Gyökerek és hajtások: csíki örmény családok múltja és jelene,

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely): Tovább terjed az „örmény vírus” Erdélyben: fertőzési góc Marosvásárhely,

Calinescu János (Erzsébetváros): Az erzsébetvárosi Örmény Alapítvány tevékenysége, a nagytemplom felújítási munkálatai, végül *dr. Issekutz Sarolta* (Budapest): „Megmaradni, meg-

A Ferencvárosi Művelődési Központ Lépcsőgaléria: az Örmény arcok, örmény szemek fotókiállítás megnyitója

menteni, megmutatni” címmel tartott előadást.

A konferencia előadásai közben a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Kórus világi és egyházi énekeket adott elő. A konferencia a szamosújvári közösségről készült dokumentumfilmmel

zárult, amelyet közös ebéd, baráti beszélgetés pecsételt meg.

Az elhangzott előadások, az Örmény Kultúra Hete rendezvénysorozat kulturális programjai és beszámolóí a közeljövőben megjelennek egy konferencia kötetben, gazdag képanyaggal együtt.

M

(Az előadásokat a következő lapszámokban a közöljük – A szerk.)

A karmester Fejér Antal kántor és a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Kórus a konferencián

Örmény kultúra hete 2008

Kiállítás az Örmény Katolikus Plébánia és templom dokumentumaiból

A templom előterében a plébánia és templom építésének eredeti tervrajzai-ból nyílt kiállítás. A 70-es évek közepére befejezett építkezés Kádár Dániel apát-plébános áldozatos és kitartó munkáját, gyűjtését, tevékenységét dicséri, aki 20 évvel ezelőtt 1988. augusztus 14-én az Örmény Katolikus Székházban hunyt el és kívánságára a Kápolnában alussza örök álmát. A vezetésével nemcsak hitéleti tevékenység folyik a falak között, hanem a közösség számára szervezett kulturális rendezvények is erősítik a magyarörmények összetartozás tudatát, az örmény gyökerek ápolását. Az általa létrehozott múzeum műtárgy együttese most már közgyűjteményként várja a mielőbbi megnyitását a nagyközönség számára, ha az anyagi lehetőségek szű-

Fülöp Ákos örmény katolikus plébános

kös volta miatt elindult felújítást, korszerűsítést be tudjuk fejezni.

P. Kádár Dániel Antal C.M.Vind, Ani város címzetes apátja, örmény katolikus lelkész, főegyházmegyei tanácsost az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2001. decemberében posztumusz Szongott Kristóf díjban részesítette.

M

A gyászmisén résztvevők az örmény katolikus templomban

Örmény kultúra hete 2008

Wertán Zsoltné (jobb oldalt) megnyitja az Örmény Katolikus Templom és Plébánia építésének dokumentumai kiállítást

A Magyarok Házában látható Gopcsa Paula festőtőmívész alkotása: Kádár Dániel plébános

Agapé a plébánia tanácstermében – a finomságokat Dr. Keszy Harmath Péterné készítette a fogadásra

Örmény kultúra hete 2008

Zenés vacsora az erdélyi örmény konyha remekeivel a Fészek Étterem kertjében

Menü: Előétel: Nyúlpestétom korianderrel és mazsolával, apró zöldségekkel készítve
Leves: Ángázsábur leves
Főétel: Örmény fehérbabos ragu apróbabos piláffel
Desszert: Almás palacsinta, túrós bélessel kísérve

NYÚLPÁSTÉTOM

Hozzávalók: 25 dkg friss szalonna, 15 dkg hagyma, 1-2 kg vadnyúl, vagy házi nyúl, majoránna, koriander, babérlevél, bazsalikom, kakukkfű, vörösbort, 1 db tojás, 20 dkg libamáj

Elkészítése: A szalonnát apró kockákra vágjuk, sárgára pirítjuk, a tepertőt kiszedjük s a zsíron az apróra vágott vörös hagymát megdinszteljük. Ebbe tesszük bele a vadnyúllal, vagy két házinyúllal csontos részeit és aprólékait, majd fedő alatt pároljuk, majoránnával, őrölt korianderrel, babérlevéllel, bazsalikkal, kakukkfűvel fűszerezzük. Ehhez adagoljuk apránként egy félliternyi vörös bort, és zsírára lesütjük, amíg a lé elpárolog. Mikor kihűlt, a húst a csontokról leszedjük és az egészet a húsőrőlnél 2-3-szor átáradaljuk, hozzáelegyítjük a libamáját, amelyet apróra kaparjuk, vagy őröljük, egy nyers tojás jön még hozzá, és ezt az egészet összekeverjük, majd alaposan kikent pástétomos porcelántálba tesszük. Sütőben egy óra hosszat sütjük. Tálalás előtt a pástétomos tálat forró vízbe mártjuk, és csak az után borítjuk ki, hogy formáját megtartsa. Díszítve tálaljuk.

ÖRMÉNY FÜLLEVES (ÁNGÁDS-ÁBUR, vagy ÁNGÁZSÁBUR)

Hozzávalók: 2 l húsleves, 5 dkg vöröshagyma, 10 dkg gomba, petrezselyemzöld, derelyetészta 2 db tojásból, 25 dkg borjúhús, churut (hurut), 2 dl tejföl, 5 dkg vaj, só, bors

Elkészítése: Húsleves készítettünk, amelybe a szokott zöldségeken kívül még vöröshagymát, gombát, petrezselyemzöldet is teszünk finomra vágva és kevés vajban megpárolva. A húslébe belefőzzük az ángádst: A tojásokból és lisztből derelyetészta készítettünk (inkább lágy legyen a tészta), nagyon vékonyra kinyújtjuk, majd 2x2 cm nagyságú darabokra vágjuk, melynek közepére kis kupac töltelékkel helyezünk: őrölt borjúhúst kevés reszelt, vagy apróra vágott hagymával, borssal, sóval összekeverjük. A derelyéket úgy hajtjuk össze, hogy a tészta fül alakot nyerjen: előbb téglalap alakúra, majd az átlósan két szembenálló sarkát kisujjunk köré egymásra

Örmény kultúra hete 2008

hajtjuk, összenyomjuk. Miután a tészta megfőtt, a levest churuttal (hurut) savanyítjuk, ízlés szerint. Négy személy részére a levesestálba 2-2 kanál churutot és tejfölt teszünk, simára dörzsöljük, majd a forró levest ráöntjük.

Megjegyzés: további névváltozata Angadzsabur

ÖRMÉNYRAGU CSERÉPEDÉNYBEN

Hozzávalók: 20 dkg szemes bab, 5 dkg szalonna, 10 dkg hagyma, 60 dkg marhalábszár, 0,5 dl fehérbor, só, bors, fokhagyma, babérlevél, köménymag, majoránna, 10 dkg sűrített paradicsom, 30 dkg vegyes zöldség, 30 dkg burgonya

Elkészítése: Az előző nap beáztatott szemes babot külön megfőzzük. A kockára vágott szalonnát lesütjük, majd zsírjában megpirítjuk az aprított hagymát. Ehhez hozzákeverjük a kockára vágott marhalábszárát és ízesítésként sót, borsot, fokhagymát, babérlevelet, köménymagot, majoránna, sűrített paradicsomot, fehérbort, vizet, majd megpároljuk. Amikor a hús félig megpuhult, kockára vágott vegyes zöldséget és burgonyát teszünk bele, puhára főzzük. A szemes babot hozzáadva cserépedényben tálaljuk.

TÚRÓS BÉLES

Hozzávalók: 10 dkg vaj, 30 dkg lisztből hajtogatott tészta

Töltelékhez: 50 dkg tehéntúró, 0,5 l tej, egy borospohár gríz, 3 tojás, 25 dkg cukor, citrom, mazsola

Elkészítése: A liszt kétharmadából sós, ecetes vízzel rétes tésztát készítünk. A liszt egyharmadát a vajjal összegyúrjuk és a kinyújtott réteslapra ráhelyezzük, összehajtogatjuk. Rögtön kinyújtjuk és két irányból feltekerjük. Kettévágjuk, két lapot nyújtunk belőle, majd a töltelékkel a két lap közé kenjük.

Töltelék készítése: A tejben a grízt megfőzzük, kihűtjük, majd összekeverjük a tehéntúróval, 3 tojás sárgával, a cukorral és a 3 tojás felvert habjával, citrommal és mazsolával.

ALMÁSPALACSINTA

Hozzávalók: 40-50 dkg liszt, 2 db tojás, 5 dl tej, 4 db reszelt alma, 0,5 dl olaj a sütéshez

Elkészítése: Hozzávalókból sűrű palacsintatésztát kavarunk, beletesszük a reszelt almát, majd 10 perces állás után egy palacsintasütőt olajjal vékonyan kikenjük és a tűzön felforrósítjuk. Evőkanállal beleszagatunk tenyérnyi nagyságú palacsintákat. Fahéjas cukorral megszórjuk.

(Részlet dr. Issekutz Sarolta: Erdélyi örmény konyha, fűszerezve c. könyvből – Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 11., Kiadó: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Budapest 2008)

BARANGOLÁS ÓSEINK FÖLDJÉN

(*Marosszék, Nyárádmente, Hátszeg, Szászföld, Bánság, Vaskapu, Kazán-szoros, Herkulesfürdő*)

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programja

2008

Útvonal: Budapest – Szeged – Kiszombor – Csanád – Nagyszentmiklós – Temesvár – Lugos – Orsova – Dunaorbágy – Kazán-szoros – Herkulesfürdő – Vaskapu – Szörényvár – Berszászka – Lászlóvára – Karánsebes – Hátszeg – Nagyszeben – Medgyes – Gernyeszeg – Sáromberke – Mikháza – Jobbágytelke – Szováta – Nyárádszereda – Marosvásárhely – Szászrégen – Tancs – Kolozsvár – Nagyvárád – Ártánd – Budapest

Időtartam: 7 nap (augusztus 6–12.)

Autóbuszos útvonalhossz: Kb.: 2300 km

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Szükséges felszerelés: túraruházat, fürdőruha

Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi vezeti a társasutazás kezdetétől annak végéig

FŐBB ESEMÉNYEK

- Találkozó a marosszéki örményekkel Marosvásárhelyen
- Utunk során emlékezünk a 100 éve született Wass Albertre és életművének ma is érvényes üzenetére
- Panorámautazás (150 km) az a Duna bal partján, a Széchenyi-út nyomvonalán, Szentlászlóvár és Orsova között (Al-Dunai áttörés, Nagy Kazán, Kis Kazán, Galambóc vára)
- Naszádos hajókirándulás az Aranyember történetének színhelyén a Kazán-szorosokban
- Könnyű túra a Nagy Sukárra ahonnan gyönyörű a rálátás a Kazán szorosokra és Dunatölgyesi öbölre
- Vaskapu, látogatás az erőmű gátrendszerében és ismertető az Al-Duna szabályozásának eseményeivel
- A Szent Korona rejtékhelye Orsován
- Baross Gábor-a vasminiszter emléktáblája a Kliszúrában
- Rozgonyiné balladáját hallgatjuk Galambóc várával átellenben
- Séta Erzsébet királyné nyomában Herkulesfürdőn
- „Herkulesfürdői emlék” - Pazeller kerिंगőjének varázsa a Cserna völgyében
- Állandó fürdősi lehetőség a Duna vízgyűjtő „tavában”
- Városnézés Temesváron, Hunyadi János, Dózsa György, Bolyai János és Klapka György emlékhelyekkel
- Tőkés László temesvári temploma, ahol az 1989-es forradalom kirobbant
- Körkép Nagyszebenben, Európa 2007. évi kulturális fővárosában
- Hírneves műkincsek a nagyszebeni Brukenthal múzeumban
- Czecz János haditettei Piskin és Nagyszebenben
- Hunyadi János csatájának helyszíne az Erdélyi Vaskapuban
- Kinizsi Pál és a kenyérmezei ütközet

- Szent Gellért emlékhelyek és ereklyék Csanádon
- Árpád-kori falképes templom és Kendeffy kastély Óraljaboldogfalván
- Ferences kolostor Mikházán
- Centrális, örmény típusú templom Kiszomboron
- Többnemzetiségű katolikus templom Orsován
- Kazettás református templom Tancson
- Lerójuk kegyeletünket Sütő András és a Bolyaiak síremlékeinél Marosvásárhelyen
- Bartók Béla születési helye és szobra Nagyszentmiklóson
- A Teleki, Bethlen, Kemény, Bánffy és Wass erdélyi arisztokrata családok sors-története
- Az erdélyi magyar felsőoktatás helyzete a Sapientia egyetem campusa Marosvásárhelyen
- Kastélylátogatás Gernyeszegen és Sáromberkén
- Bocskai István szobra Nyárádszeredán ahol fejedelemmé választották
- A Nopcsák regényes kalandjai Hátszegen
- Az aranylelet története Nagyszentmiklóson
- Fürdés a szovátai Medve tóban
- Fergeteges roma táncok Gernyeszegen
- Furulyazenés előadás Mikházán, Kájoni Jánosról
- Nyárádmenti népdal és néptáncbemutató Jobbágytelkén
- Magyar vigasság – zenés színpadi játék Nagyváradon
- Zenés búcsúvacsora Gernyeszegen

RÉSZLETES PROGRAM:

1. nap: **Indulás:** reggel 6 órakor a Batthyány tér felső rakpartról

Határátkelő: Kiszombor

Látnivalók: Kiszombor (rotondás templom), Csanád (Szent Gellért püspöki székhelye, szobra és ereklyéje), Nagyszentmiklós (Bartók Béla emlékhelyek szülővárosában, a híres kincs lelőhelye), Temesvár (városnézés, Tőkés László temploma), Dunaorbágy (Eselnica)

Estebéd: az 1., 2. és 3. napon a szálloda Dunára ráépített étterem teraszán

Szállás: az 1., 2. és 3. napon a Duna Csillaga szállodában

2. nap: **Reggeli:** a 2., 3. és 4. napon a szálloda éttermében

Látnivalók: Kis- és Nagy Kazán szoros (2 órás naszádos vízitúra-fakultatív program), Orsova (többnemzetiségű római katolikus templom, a Szent Korona néhai rejtékhelye), Vaskapu (rálátás az erőműre, ismertető az Al-Duna szabályozásáról), Herkulesfürdő (séta Erzsébet királynő nyomában a Monarchia hangulatát idéző fürdővárosban)

3. nap: **Látnivalók:** Széchenyi-út nyomvonala az al-dunai áttörés bal partján Szentlászlóvár és Orsova között, (Kis- és Nagykazán, Baross Gábor emléktábla, Galambóc vára, Drenkó vára),

Nagy Sukár (1,5 órás panorámatúra a Kazán szoros sziklaperemén)

4. nap: **Látnivalók:** Karánsebes, Erdélyi Vaskapu (Hunyadi János csatájának helyszíne), Óraljaboldogfalva (Árpád-kori falképes templom és Kendeffy kastély), Piski (Czecz János haditettei), Kenyérmező (Kinizsi Pál csatája), Nagyszeben (városnézés, Brukenthal múzeum), Medgyes

Estebéd, reggeli és szállás: a 4., 5. és 6. napon Gernyeszegen, szállodában

5. nap: **Látnivalók:** Gernyeszeg, Sáromberke (Teleki kastélyok), Mikháza (ferences kolostor, furulyazenés előadás Kájoni Jánosról), Jobbágytelke (szíveslátás, nyárádmonti népdal és néptáncbemutató), Gernyeszeg (roma néptáncosok)
6. nap: **Látnivalók:** Szováta (fürdés a sósvízű Medve tóban), Nyárádszereda (Bocskai István emlékhelyek), Marosvásárhely (koszorúzás Sütő András és a Bolyaik sírjainál, városnézés, Sapientia egyetem, találkozók a marosvásárhelyi örményekkel)
Zenés búcsúvacsora Gernyeszegen
7. nap: **Látnivalók:** Tancs (kazettás templom), Mezőség (megemlékezés Wass Albertről), Nagyvárad (Kiss Stúdió Színház előadása)
Határátkelő: Ártánd
Érkezés: Budapestre 21 óra körül

Részvételi díj: 63 000 Ft/fő (Ifjúsági kedvezmény 25 év alatt 8000 Ft)

Az összeg tartalmazza a vezetést, a félpanziót, a szállást és a belépők és a helyi produkciók árát, kivéve a fakultatív programokat és a busz költséget (20 000 Ft, min. 40 résztvevő esetén).

A bejárt emlékhelyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal, valamint a népköltészet remekeivel idézzük fel.

Fővárosi Örmény Klub

2008. május 15. csütörtök 17 óra

Budapest, Magyarok Háza, Bartók terem

V. kerület, Semmelweis u. 1-3. I. em.

Program:

Filmvetítés: Pandzsuni, a jótévő

(1993, örmény nyelv, magyar felirat) 95' játékfilm

Rendezte: Arman Manarjan

Operatőr: Arman Mericsjan

Készült F. Otjan 1909-ben kiadott satirikus regényéből

Rendezői: a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Szomorújelentések

BÚCSÚZUNK!

Mert városunk állandó lelkiismerete... Intézményünk alapító, fenntartó tagja... Az újabb és újabb kihívások nagyszonya...

LENGYEL ÁKOSNÉ FARAGÓ MÁRIA

2008. április 17-én elhunyt.

Terveiben, terveinkben egymást támasztottuk! Most álmait magával vitte! Ki fog tovább álmodni, ha a mi Marika néink elment?

Temetése örmény katolikus szertartás szerint Szamosújváron volt április 19-én.

EMLÉKÉT ŐRIZNI FOGJUK! –Téka Alapítvány – Szamosújvár

Lengyel Marika nénitől búcsúzik a Téka Alapítvány

Elment városunk utolsó nagyszonya; utolsó igazi polgárosszonya, aki nemcsak élt ebben a városban, hanem állandóan alakította; értékkel töltötte meg szellemi és anyagi tereit...

Azon kívül, hogy alapította, támogatta és fenntartotta a Téka Alapítványt, sokkal fontosabb dolgokat is adott nekünk:

- megtanított felelősen élni,
- ő jelentette az állandó kihívást arra, hogy ne csak magunkra figyeljünk, hanem vegyük észre azt, hogy a világ átalakítható és tele van segítségre szoruló emberekkel,

- ha valamiben tévedtünk, akkor csendesen, választékosan, tapintatosan figyelmeztetett erre, és mi hálásak voltunk neki, hogy segített meghaladni korlátainkat...

Minél többet beszélünk róla, annál kevesebbet tudunk elmondani; amit viszont nagyon meg fogunk érezni, az az, hogy Marika néni nélkül Szamosújvár szürkébb lesz.

Kevéssel több mint egy éve Budapesten jártunk közösen, ahol jótékonyági kiállítás szervezett a szórványkollégium fenntartására. Mindig is szívén viselte a szegény és tehetséges gyerekek sorsát. Ezért a családdal való konzultálás után szeretnénk létrehozni a „Lengyel Mária ösztöndíjalapot”.

Tarpinián Dikrán

2008. március 25-én, életének 66. évében, türelemmel viselt hosszú szenvedés után,
otthonában elhunyt.

Felejthetetlen halottunkat 2008. április 4-én az örmény katolikus egyház szertartása szerint az
Óbudai Temetőben helyezték örök nyugalomra.

Emlékét szeretettel megőrizzük.

A gyászoló család és az örmény közösség

Emléüket kegyelettel megőrizzük!

Csibi Márta

Kápolnák húsvéti szerepe

Sok száz résztvevője volt annak a keresztútnak, amelyet nagyszerdán este tartottak Gyergyóban. Az örmények fáklás felvonulásának négy éves hagyománya van, egy másik húsvéti szokás – a vasárnapi hajnalvárás a Szent Anna-kápolnánál – évszázadok óta apáról fiúra maradt.

Gyergyószentmiklós Szent Anna-kápolnája – kultikus jel, a helyiek legrégebb húsvéti búcsújáró helye. A pogány szokásból eredő, a napimádatall összefüggést mutató hagyományt az 1800-as évek végén élesítették újra. Az elődök a kommunizmus idején makacsul állták a szekuritáté zaklatásait, jelenleg pedig az egyház beleszólását próbálják meg kizárni.

Négy évvel ezelőtt egy új, örmény szervezésű hagyomány kelt útjára, melynek őrzőiként csaknem 400 gyergyószentmiklósi indult el szerdán este hat óra után – fáklás menetben – a Csobothegyen épült kápolnáig, elmélkedő keresztúti zárandoklatra.

Nagykedden már döcög ki Csobothegy domboldalán a fával megrakott szekér – Gyergyószentmiklóson ez is a húsvéti készülődés komoly része. „Fát viszünk a kápolnához, hogy legyen a szerdaiaknak meg a vasárnapiaknak” – emeli meg kalapját a kocsis, majd becsap a lovak közé, akik kínlódvá hurcolják a szekér fát a meredek oldalon.

A „szerdaiak” felvonulása az örmények által szervezett fáklás felvonulás, melynek csupán négyéves hagyománya van. A „vasárnapiak” évszázadokra visszamenőleg követni tudják a hajnalváró szokás alakulását: apáról fiúra maradt, hogy a feltámadás virradatát a Szent Anna kápolnánál kell köszönteni.

Mindkét hagyomány felekezetbarát – a nagyszerdai esemény, bár örmény szervezésű, ökumenikus. A vasárnapi találkozón pedig még soha senki nem kérdezte meg a másiktól, hogy milyen vallásba keresztelték bele.

Nagyszerdán, négyéves hagyományt követve, legalább négyszáz résztvevője volt annak a

keresztútnak, melyet Puskás Attila plébános indított útjára. „Egy régi, ma már nem létező keresztutat járunk be úgy, hogy mindenki cipeli a maga keresztjét”, indította a híveket a 14 állomás útjára Baróti László Sándor plébános.

Szekuval dacolva a hagyományért

A nagyszerdai hagyomány csak négyéves, a húsvéti hajnalvárás több évszázados. „A régi öregek, akik igazán sokat tudnának mesélni, már elhaltak. Gircsis Jancsi, Gircsis Béla, Molnár Tibi, Málnási Csaba, na ők már a sírba vitték a húsvét hajnali titkokat, mi már csak a hatvanas évekről tudunk mesélni” – mondja Pircsi néni, aki 18 éves korában kezdett bekapcsolódni a hagyományba, majd tovább küld informálódni Málnási Bélához, ő még tovább Ferenczi Rezső bácsihoz, aki végül Czibalmos Péter úrhoz igazít.

Végül Peti bácsi mesél a legtöbbit. „Engem is az apám vitt bele, de amúgy szinte mindenkit, aki ma fontos szerepet kap az ünnepen. Visszamenőleg hallottam, hogy apámat is az apja, és így lehet visszatekinteni akár az 1800-as évekre is. Dacolunk a Szekuritátéval, mert bizony nem szabadott nekünk sem oda kijárni, se templomba. De inkább mentünk a kápolnához. Még akkor is, ha besúgókat küldtek reánk, és még akkor is, ha utána néhányunkat behívtak a milíciára.”

Péter bácsi emlékei szerint nem bántották őket a Szekuritáténál, csak éppen érdeklődtek, hogy mi folyik ott és énekeltek-e vagy sem a magyar és a székely himnuszokat.

Papok nélküli szokás

Az évszázadok óta élő hagyományban a pap-ság nem vállalt szerepet – tudtak róla, hallgatólagosan beleegyeztek, de mellőzték a részvételüket. Három éve annak, hogy egy kispap is látogatását tette az ünnepségen – mint mondta, csupán azért, hogy ne legyen pogány jellege a rendezvénynek.

Ételt szentelt műanyag flakonból, és misét tartott, annak rendje és módja szerint.

A kápolnások jó része ezt nem fogadta kitörő örömmel – beleszólnak a hagyományunkba, mondogatták. „Jól kialakult rend szerint, apáról fiúra szállt az úgynevezett misézés is. Rövid imádságok, részlet a szentírásból, gyönyörű vallásos énekek és megvolt a hálaadás az újjabb feltámadásért.

Most meg jönnek és beleszólnak abba, ami évszázadok alatt alakult ki – hát ezt nem fogjuk hagyni”, állapították meg többen is a húsvéti búcsúsok. És tavaly már sikerült kiegyezni: a pap csak az imát vezette, a szertartást a Molnár fivérek, amint azt édesapjuktól tanulták.

„Most vasárnap is akad valaki, aki megmondja nekik, ha kijönnek terepjáróval, mert náluk úgy szokás, nem gyalog járnak, mint mi”, véli egy vasárnapi búcsúra készülő nő.

Lármafa az útmutató

A Szent Anna kápolna egykor a marosmelléki lármafa rendszer egyik fontos pontja volt, tehát stratégiai szempontból is nagy szerepet kapott. A kápolnánál gyűjtött tűz jól látható a szárhegyi, illetve a tekerői testvérétől is – ez ugyanis építkezési szempont volt, úgy kiválasztani a helyet, hogy az ott rakott tűz legalább két pontból látható legyen.

A tűznek ma már nincs egyéb biztonsági feladata, mint mutatni az utat a zarándokoknak. „Egykor tüzes kerekeket eregettünk a dombon. Szalmával körbetekertük, pakurával beáztattuk, meggyújtottuk és amíg begurult, végig égett” – meséli Czibalmos bácsi.

A lármafa hagyomány ma újraéledni látszik: a gyergyói Csabafiak Hagyományőrző Egyesület már harmadik éve készíti hatalmas lármafát, melynek tüze látható a városból is, így méltó arra, hogy útmutatóként szolgáljon a hajnalváróknak.

(Megjelent: *Új Magyar Szó* – 2008 március)

Bálintné Kovács Júlia rovata

Olvasói levelek, kapcsolattartás

Nagyon gazdag beszámolót kaptam Aradról, a 98 éves rétháti Kövér Gábortól, akinek családörténeti beszámolóját és egyéb írásait is közölni fogjuk, kiegészítve a családtagokra vonatkozó adatokat más forrásokból is. Most csak ízelítő következik leveleiből:

Kedves Júlia!

Megkaptam az EÖGYKE füzetet, hálásan köszönöm! Nagyon érdekes a tartalma, színvonalas, komoly értékű, és számomra egyre érdekesebb! Megvallom, nekem határozott impulzust jelentett a múlt évi egyik számban megjelent képes riport, amelyben a gyergyószentmiklósi KÖVÉR (?) házon lelepleztek egy emléktáblát...!

Amikor 1966-ban ott jártam, a 2 nap alatt nem szerezhettem tudomást arról, hogy családom nyomot hagyott ottan a 18. századból, de mint már jeleztem, akkor nem volt alkalom a kutatásra...

Megvallom bennem csak nagyon kutatva lelhető fel az örmény tudat, de lehet, hogy az örményekre jellemző tulajdonságokból talán örököltem valamit.

Megkísérlem óhajátását a gyökerekre vonatkozóan teljesíteni. Ilyen kutatások a családomban még magyar időkben sem folytak, később pedig az egyházi anyakönyvek elkobzása és állami levéltári zár alá helyezésével lehetetlenné váltak! Noha *Ujj János* barátom szerint most már lehet kérvényezni a kutatást, sajnos életkorom és fizikai erőnlétem erre nem ad lehetőséget. Bevallom, nem is nagyon szorgalmaztam származásomat kutatni.

1966-ban Gyergyószentmiklóson mindössze a temetőt kerestem fel, mert a templom és az egyházi iroda zárva voltak...

Örömmel olvasom a Füzeteket! Jómagam sajnos örmény hagyományokkal nemigen szolgálhatok, mert ha lettek is volna a családi hagyatékbán, a 20. század európai politikája két ízben taszított le családostól a nincstelen hajléktalanok szintjére, ahonnan ugyan mindent bevetve ismételen fel-emelkedtem, de sajnos már nem az 1942-es nivóra...

Mindent elvesztettem, így a családi irattárat is...! Ami maradt az véletlenül, padlás holmiként elkerülte a „kutatók” figyelmét...! Így is muzeális értéke lévén, fennmaradása biztosítottnak vélhető. Erre vonatkozóan egészség létezik. Kizárólag KÖVÉR anyag, semmilyen különleges örmény jellege nincsen.

Van ellenben egy különös családi hagyomány férfi ágról. Kissé nevetséges... Ez a *sózott feketekávé* fogyasztása. Apám a szokást nagyapámtól „örökölte. A már kitöltött, csészében lévő feketekávéba a cukron kívül egy kiskanálhegynyi sót tett!

Magam is kipróbáltam a módszert. Megállapításom szerint a kávé *íze telítettebbé* válik.

Valószínűleg az oldat molekuláris állapota módosul oly módon, hogy az oldat molekuláris hálózata közé helyezkednek el a só molekulái, ezáltal a kávéoldat sűrűbbé válik. A só nem lehet túlzott mennyiségű, mert akkor a kávé is sós lesz és élvezhetetlen.

Annak idején jómagam úgy próbáltam ki, hogy egyik csészében sózottat, a másikban só menteset készítettem és mindkettőt megízleltem. A sózott sűrűsége a „kapucineréhez” hasonlított!

E kis kávézás után még egyszer megköszönve a küldeményt búcsúzik „örmény-magyar” tisztelője

Kövér Gábor

Örmény-magyar gyermekrovat

(15. rész)

Kedves örmény származású gyermekek!

2007-ben elindítottunk nektek egy rovatot, hogy megismerjétek örmény őseink történetét. Magyar őseinkről – *Szent István királyról, Szent Erzsébetről, Szent Lászlóról, Szent Imre hercegről* és másokról – biztosan nagyon sok szép történetet ismertek. Ti azonban a magyar ősök mellett sok örmény hőst is őseiteknek tudhattok, akik Örményországban éltek, ahonnan mi is származunk. Rájuk is büszkék lehettek, mert nagyon sokat tettek népükért és hitükért, és büszkén mesélhettek róluk az iskolában és a barátaitoknak.

2007-ben többen válaszoltak a kérdésekre, és mi nagyon örvendünk nekik. De még sokan vannak, akik szeretnének írni és nyerni 2008-ban is. Mert a verseny a Marosvásárhelyi Örménymagyar Egyesület jóvoltából ebben az évben is folytatódik! Ha nem tudtok írni, akkor rajzoljatok, ha pedig nem értitek, akkor addig nyaggassátok szüleiteket és nagyszüleiteket, amíg segítenek.

LÉGY TE IS A „GYÖKEREK” GYERMEKROVAT GYŐZTESE 2008-BAN!

Leveleiteket várjuk emailon: pattila001@yahoo.it, vagy *dr. Puskás Attila*, str. Busuiocului 4/C/48, 540535 Tirgu Mures, Románia

II. Tigrán (Kr. e. 95-55)

Árdászcász király után néhány kisebb jelentőségű király következett Örményországban. Krisztus előtt 95-ben azonban a nagy II. Tigrán került az örmény trónra, és negyven évig uralkodott az ország fölött.

Az ifjú Tigrán egy háborúban pártus fogságba esett, és több évig raboskodott a pártusok táborában. Ám az örmény nép királlyá akarta koronázni, és ezért váltságdíjat fizettek érte. Amikor Tigrán diadalmasan vonult be az ország fővárosába, Árdászcásiádba, mindenki csodálta a pompás menet közepén haladó szép, kék szemű, szőke fiatalembert. Tigrán arra törekedett, hogy erős hadsereget állítson fel Örményországban, és békét teremtsen örmény földön. Tigrán még a pártus udvarban megismerte a görög kultúrát.

Az országban hatalmas építkezésekbe kezdett. Rövid idő alatt Tigrán hatalmas birodalmat hozott létre, amely a Kaukázus hegyétől az Eufráteszig és a Földközi-tengerig terjedt. Birodalmának új, szebb és nagyobb fővárosra volt szüksége. Eltervezte, hogy a korábbi fővárosnál csodásabb fővárost alapít, amit fallal vesz körül. A várost sok ezer asszír és zsidó hadifogoly építette görög építésmesterek irányítása alatt. Az új fővárost a király neve után Tigránágerthnek nevezték el. Mindenki irigyelte az új örmény fővárost, Tigránágerthet, melynek falai a mai napig állnak és mesélnek Tigrán hatalmáról és nagyságáról.

Mi után nevezték Örményországban a fővárosokat?

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (két-szer) egy százalékat erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelemadójának 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassa.

Tizenegy éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdetől fogva „nyitott könyvként” működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az *Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek* hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitás-örzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen tagságunk azért dolgozik, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utóknak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevallásakor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett **adószáma:**

18085590-1-41

A kedvezményezett **neve:**

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Egyúttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma 0011,

melynek részegyháza a magyarhoní, történelmi örménység Örmény Szertartású Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Köszönjük, hogy gondol ránk!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Örmény kultúra hete 2008

Az Örmény Kultúra Hete kiállítás megnyitóján a rendezvénysorozat egyik fővédnöke Dr. Ashot Hovakimian az Örmény Köztársaság nagykövete. Baloldalt Kátainé Szilvay Ingrid énekművész ezúttal tolmácsként

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára befizethető.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1255 Budapest, Pf. 189. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(Budapest, 1054 Akadémia u. 1. III. emelet 338-339., telefon: 332-1791)

e-mail: fovarosiormeny@startadsl.hu; fovarosiormenyonkorm@startadsl.hu

és a Ferencvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Mb. főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia, Dobó Attila

Szerkesztőség: 1255 Budapest, Pf. 189. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Mackensen Kft.